

Grænseforeningens
årbog 1984

Gennem Flensborg med Helmut og Povl Leckband

Grænseforeningens
årbog 1984

Gennem Flensborg
med Helmut og Povl Leckband

Gennem Flensborg med Helmut og Povl Leckband

Siden min tidligste barndom har Flensborg fjord været den plet, som jeg holdt mest af. Indrammet af store løvskove spejles sol og skyer i dens klare vand og giver genskær af et farvespil, som man aldrig kan blive træt af at se på.

Mågernes skrig blandet med klangen af skibsværftets nittehamre er den melodi man savner, når man rejser udenlands. Det er den, der klinger i ens tanker, når hjemve gør hjertet tungt.

I den tidligste ungdom er det vandet der drager. Man boltrer sig i bølgernes spil og kaster sig livsglad og kåd i deres skummende toppe.

Først senere, når man har lært at betragte sine omgivelser lidt nøjere, skelnes de enkelte slanke bøgetræer og de knudrede egestammer. I horisonten skimtes bygninger og tæt ved skibsværftets kraner og bedding. Der hersker travlhed fra tidlig morgen til de sene aftentimer. Ubevidst indfanges man i den harmoni der gør, at man gang på gang drages ned til fjorden, der har givet byen ansigt – i foråret og sommer et strålende smil – i vinterens sne og kulde det barske ansigt, der kun mildnes af isens blanke spejl og

skøjteløbernes glade tumlen. Jo – her er smukt hernede – hele året rundt – hele livet igennem!

Fjorden og vi er blevet naboer. Vi ses hver dag – takket være husets firbenede vogter, der allerede i de tidlige morgentimer står pibende med snuden presset mod hoveddørens »spalt« og logrer forventningsfuldt med halen. Den er helt tosset efter at komme ned til stranden. Medens jeg traver ned ad bakken, står den allerede gøende ved vandkanten. Og imens den piler af sted, kan det godt hænde, at jeg falder lidt i staver over de forandringer, der er sket hernede i de seneste år.

Ved foden af bakken – lige ved strandvejen – lå her engang et meget eftertragtet traktørsted – Østersøbadets restaurant! En festlig bygning med sin lidt specielle arkitektur – et udflugtsmål gennem generationer. Fra mine tidligste år husker jeg dette sted, som noget eftertragtel-sesværdigt, hvor man efter en søndagsspadsretur langs stranden kunne hygge sig ved en kop kaffe eller et glas koldt Flensborgøl. Et herligt syn af festklædte mennesker – damerne med de store blomsterprydede hatte og herrerne i stiveste puds med de sorte kuglehatte – tyk

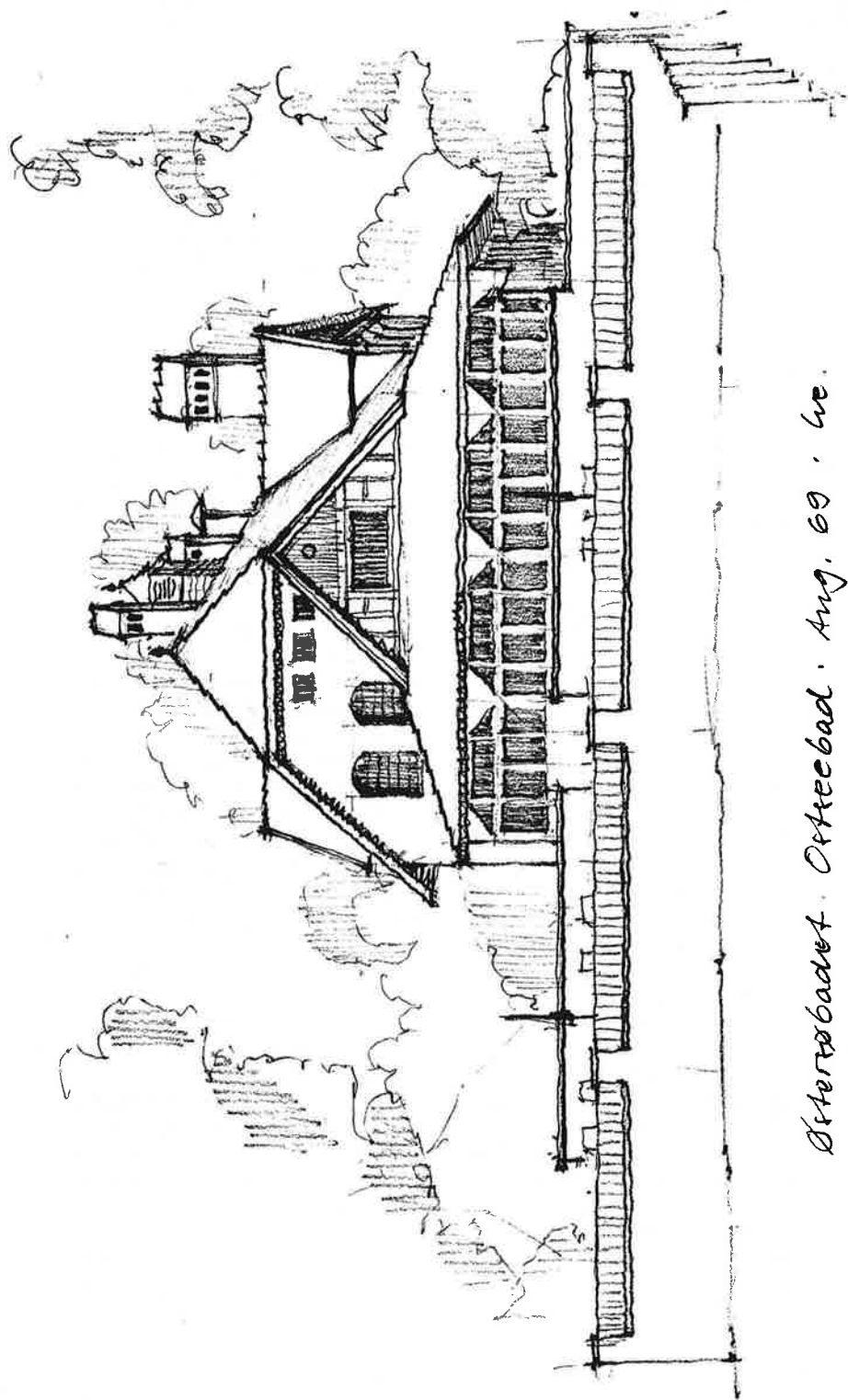
cigar og den uundværlige spadse-restok. Som følge af tidernes ugunst, forfaldt bygningen og lå i flere år hen som et ynkeligt syn. Nu er den væk, og kun minderne tilbage. I stedet for ligger der nu nogle nyopførte små rødstenshuse, der sikkert tjener praktiske formål.

På den østre side af fjorden knejser Marineskolens høje tårn som en pegefinger op mod den blå himmel. Et minde fra Kejser Wilhelms tid. Det pynter lidt på herligheden, når solen i det tidlige forår majestætisk glider op langs dens nordre side.

Selv i de tidlige morgentimer er man aldeles ikke alene nede på strandvejen. Tværtom – her »jogger« flere – altid de samme – sundhedsapostle, pustende og morgenglade forbi. Først kiggede hunden lidt desorienteret på de tobenede konkurrenter og gav dem så følgeskab. Men den tid er forlængst forbi. Nu vender den knapt hovedet. Derimod er den meget vennsæl over for et ældre ægtepar, der hver morgen standser op for at snakke lidt med den, for sluttelig at klappe den på dens gyldne pels. Vi tobenede hilste pænt godmorgen, indtil jeg en dag stod og betragtede et enligt træ, som jeg allerede som dreng havde bidt mærke i. Rundt om stammen er der ligesom en barket vorte – for mange år siden godt en meter over jorden – nu derimod næsten plant med skovbunden. Det faldt jeg i staver over, indtil jeg blev nærværende ved den ældre herres følgende bemærkning: »Tja, unge mand, hvad tror De, det træ kunne fortælle, der-

som det havde mæle«. »Ja«, svarede jeg lidt forvirret – bemærkningen »unge mand« var mere end smigrende. »Det kan sikkert fortælle meget«. Tro nu ikke, at mine skridt blev mere spændstige af den grund, alligevel syntes jeg, at det var et meget sympatisk ægtepar.

På hjemvejen fanges blikket uvilkårligt af skibsværftets bygninger. For ikke så mange måneder siden kunne man nøje følge med i et skibsskrogs vækst. Det lå frit at beskue på beddingen for betragterens blik. Fra dag til dag voksede skroget og man kunne efterhånden omtrent regne ud, hvornår det skulle løbe af stabelen. Men den tid er forbi. En nybygget kæmpehal skjuler det hele. Fremtidig arbejdes der »indendørs«. For værftets folk, der årtier igennem har måttet arbejde under fri himmel, er det sikkert en lise at få tag over hovedet. Men synet ind mod havnebækkenet findes ikke mere. Man har faktisk fornemmelsen af, at der er sat en kæmpeport foran hele indsejlingen! Det virker derfor ret ejendommeligt, at se de mange »smørbåde« smutte omkring »hjørnet« af denne port for endelig at komme ud i frit vand. At de så lige ud for »Flensborg danske roklub«'s hus ligesom taber lysten og langsomt vender »snuden« og atter søger den samme vej tilbage, er i hvert fald ikke udtryk for trangen til at komme »indendørs« igen, men har en meget mere jordbunden betydning. Det er nemlig yderpunktet, for at kunne få den lille todfri ration ombord ubeskåret med hjem. Det er »EF-reglerne«, man skal kende

Osterbadet. Osterbad. Aug. 69. W.

for at kunne tyde sejladens »underfulde veje«.

De små fjordskibe fortsætter ufortrødent bag porten deres sejlads ind mod havnebækkenet og lægger omsider til ved »Dampskibspavillonnen«. Ja – sådan hed den engang i mine barndomsår. Et smukt bygninganlæg stående på solide træstolper ude i vandet. De nærmest løgformede kupler på træbygningen, der både havde restauration og billetkiosker, knejsede selvbevidste op mod himlen. Det var et smukt syn, når søndagsklædte mennesker strømmede ned til anlægsbroerne for at komme ombord på de friskmalede dampskibe, der utålmodigt sendte store røgskyer op mod den blå himmel.

På broen stod kaptajnen med hvid kasket på hovedet og var ivrig optaget af at tælle de tilstrømmende passagerer. Foren ordenskyld talte han højt – på plattysk – for så pludselig at løfte armen og råbe holdt. Og så var der ikke en eneste mere, der kunne komme med. Ingen vidste bedre end han, hvad skibet kunne bære. »Nøh-nøh« – vinkede han af. »Brüch rin« og hurtigt skubbedes landgangsbroen op på skibet.

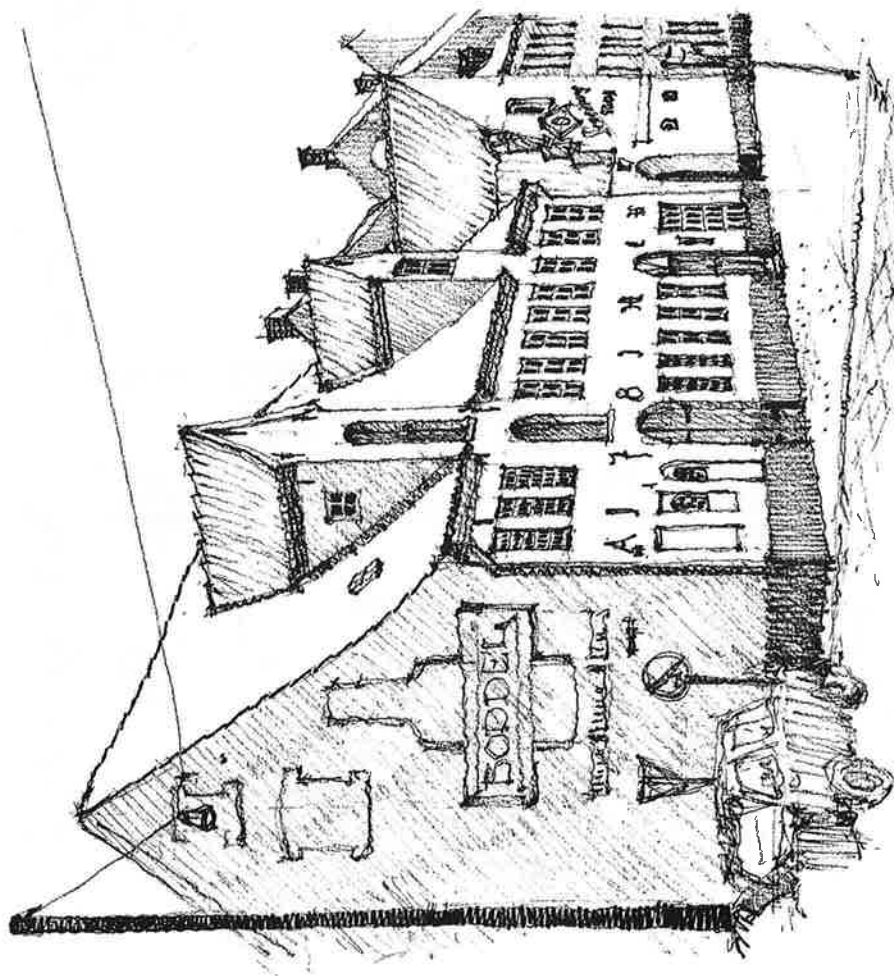
I samme sekund trak han i dampsi-
renen, og samtidig satte skibets musikorkester ind med en fejende melodi. Jo – der var stil over foretagetet. På dækket promenerede man – damernes hatte blev holdt på plads af de dengang så berømte hattenåle, medens herrerne klemte spadserestokkens sølv- eller ben-

håndtag på hattepulden for at imødegå den friske brise, der strøg ind fra fjorden. I mellemtiden lagde det næste skib ind mod landgangen for at modtage de næste udflugtsgæster.

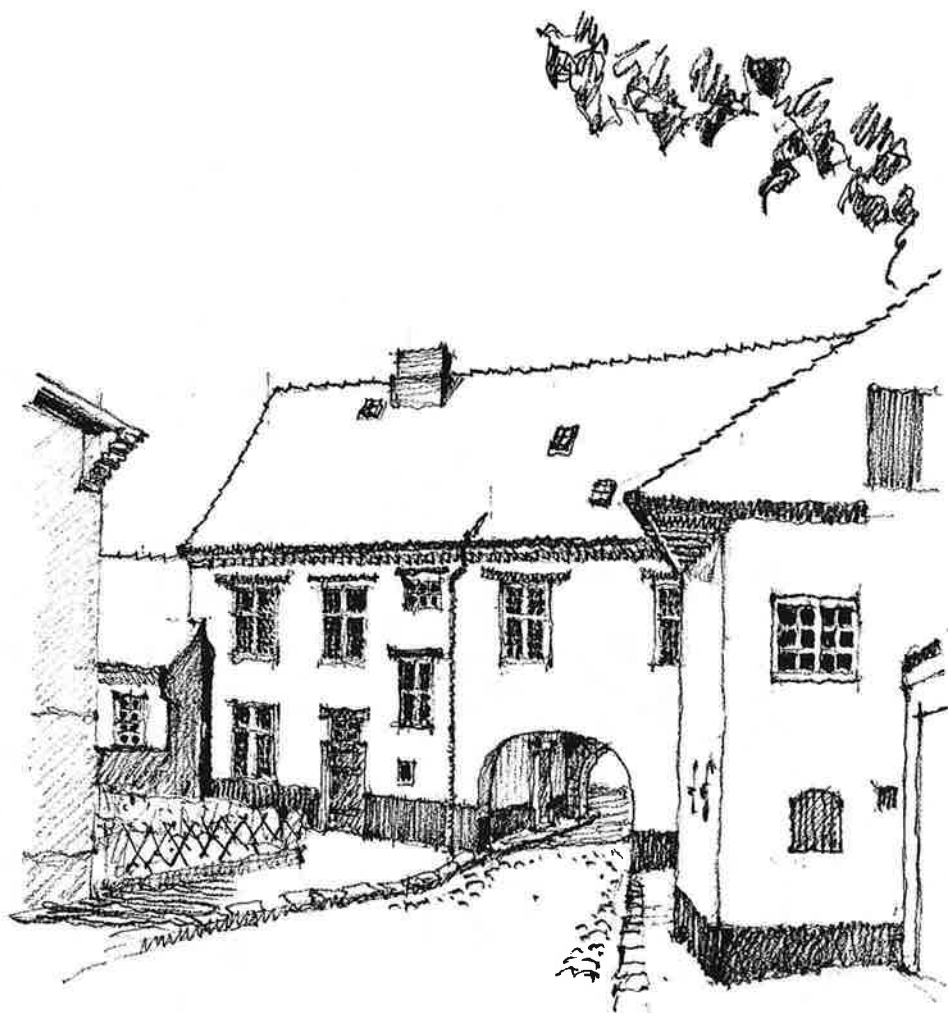
Billedet på begge sider af havnebækkenet er undergået en væsentlig forandring. På den vestlige side lå købmandsgårdene, der strakte sig fra Nørregade helt ned til skibsbroen. Og heldigvis er en del af dem stadig en pryd for øjet – ikke mindst, efter at man har fået forståelse for, at netop de er bevarelsesværdige. For enkeltes vedkommende kan man endda sige, at smukke-
re end de er nu, kan de næppe have været før. At deres eksistens så, for nogles vedkommende, har fået en helt anden form, kan ingen have ondt af. Om det så er de allerede fra gamle dage kendte gårdbrønde, der året rundt øser det klare vand ud af brønden, har man med nænsom hånd restaureret dem, så de stadig er i funktion. Og Flensborg er jo kendt for sit gode vand. Til en romtoddry er det uforligneligt.

Hvor der før var havnemole, bygget af tykke planker, er det hele nu udlagt i sten og beton. Et, efter omstændighederne, pænt anlagt havneområde, der indrammes af bygninger fra Flensborgs handelstid, der er så smukke og velholdte, at man ikke skulle tro, at mange af dem har flere end et par hundrede år på bagen.

Der er Kompagniporten – et smukt stykke arkitektur – en byport, der

Skizzen n. 16. Schiffbrücke Nr. 16. Pap. 72. 40.

Kompagniposten. Kompagnietr. sep. 72. Lu.

giver indblik i en kroget gyde indrammet af gamle – dels gavlvendte – huse op mod hovedgaden.

Lidt længere mod nord – Skibsbroen 32 – en smuk bygning med rundbuevinduer i stueetagen og en klassisk facade ud mod havnen. Denne bygning har, som så mange andre, haft en omtumlet tilværelse, indtil man i den seneste tid har givet den en tiltrængt ansigtsløftning. Som afslutning kan man glæde sig ved synet af det gamle kgl. pakhus – nu toldkontor.

På den østre side af havnen har fiskerne deres domæne. Før i tiden et romantisk syn med de mange net, der hang til tørring og travlt optagne fiskere, der gjorde bådene klar til døgnets gerning. Det er der ikke meget tilbage af. Heldigvis tøf-fer fisker Andersens havnefærge ufortrødent forbi – det har den gjort i generationer – og dokumenterer lidt aktivitet i det ellers torneroseagtige område. Dampskibene pløjer ikke mere fjordens vand.

Nu er det pyntelige turistbåde – hvidmalede – der uafsladelig stævner ud mod fjorden, godt besøgt af pensionister og andre søglade passagerer, der takket være EF-reglerne glæder sig over de store toldfrie rationer, så snart yderfjorden er nået. At det festlige syn af søndagspudsede, forventningsfulde passagerer så har skiftet udseende til plastikposebærende indkøbsgæster, kan i første omgang virke lidt trist, men må vel betragtes under det aspekt, at »handel skal der til, om livet skal gro«.

Det er dog ikke årsag til, at den vestlige side af havnen derfor kaldes »guldkysten«. Denne benævnelse kunne i første omgang måske forbløffe en nylig tilrejsende, der for første gang sætter sine ben i det område. I skumrings- eller ved nat-tetid vil vedkommende hurtigt blive bekendt med, at her er damekon-takten i høj kurs. Det kan hænde, at en hjemvendt søfarer – takket være for mange indhalerede snapse ombord – bliver modtaget med »åbne arme«. Alle havnebyers særlige image.

Det har sin egen charme en tidlig morgenstund at tage en lille spadseretur gennem Nørregade. Og ganske naturligt fængsles øjet og tanken ved synet af byens vel nok ældste og klassiske byport »Nørre-port«. Bygget 1596 står den som Flensborgs vartegn mod nord. Tidens tand har gnavet på de muren-kesten, som den er bygget af. Men intet tyder på, at den ikke kan stå adskillige århundreder endnu. Nordfacaden pyntes af to våben-skjold – eet med Kong Christian IV's initialer, det andet med Flensborgs byvåben. Det kan slet ikke undgås, at ens tanker kredser i retning af – tænk, dersom denne port fik lov til at fortælle om alt det, der er sket inden for dens porthvælving såvel som udenfor. Det ligefrem lægger op til, at man med stor interesse betragter de gamle, dels gavlvendte huse i Nørregade. De minder om, at her havde fiskerne i byens nordlige del hjemme.

Lidt længere fremme, ved hjørnet af

Nørregade/Nørrefiskergade havde sigøjnerne deres tilholdssted. Fra min barndomstid husker jeg »Sigøjnerprinsen«, som vi kaldte ham, tit stå foran portåbningen ned til gården og betragte det pulserende folkeliv på gaden. Og selv om hans klædedragt ikke var så spraglet, som i den verdensberømte operette, så udstrålede hans person alligevel både romantik og spænding. En skønne dag var sigøjnerne borte og bygningerne blev fjernet, til fordel for et boligkompleks.

Umiddelbart efter står man så foran Slotsgade, en kroget vej, der i fordums dage førte op til »Duborg Slot« – nu til »Duborg-Skolen« – vort danske gymnasium.

Man skal have lidt fantasi for at kunne forestille sig harniskklædte ridere højt til hest forcere denne bakkende for at nå op til slottet. Helt anderledes dog, når man er nået frem til »Flensborghus« en efter mine begreber klassisk bygning – et forhenværende vajsenshus – nu den danske højborg i byens nordlige del.

Dette hus har for os her en ganske særlig glans. Netop her dansede vi allerede som børn omkring juletræet, når Den Slesvigske Forening holdt julefest for sine distriktsbørn og julemanden tømte sin godtepose. Utallige møder og uforglemmelige fester er holdt under denne bygningens tag. I trediversnes trængselstider søgte og fandt vi de kræfter, der kunne stive os af under nazismens knugende byrde netop inden for disse mure. Hvor mange hundrede

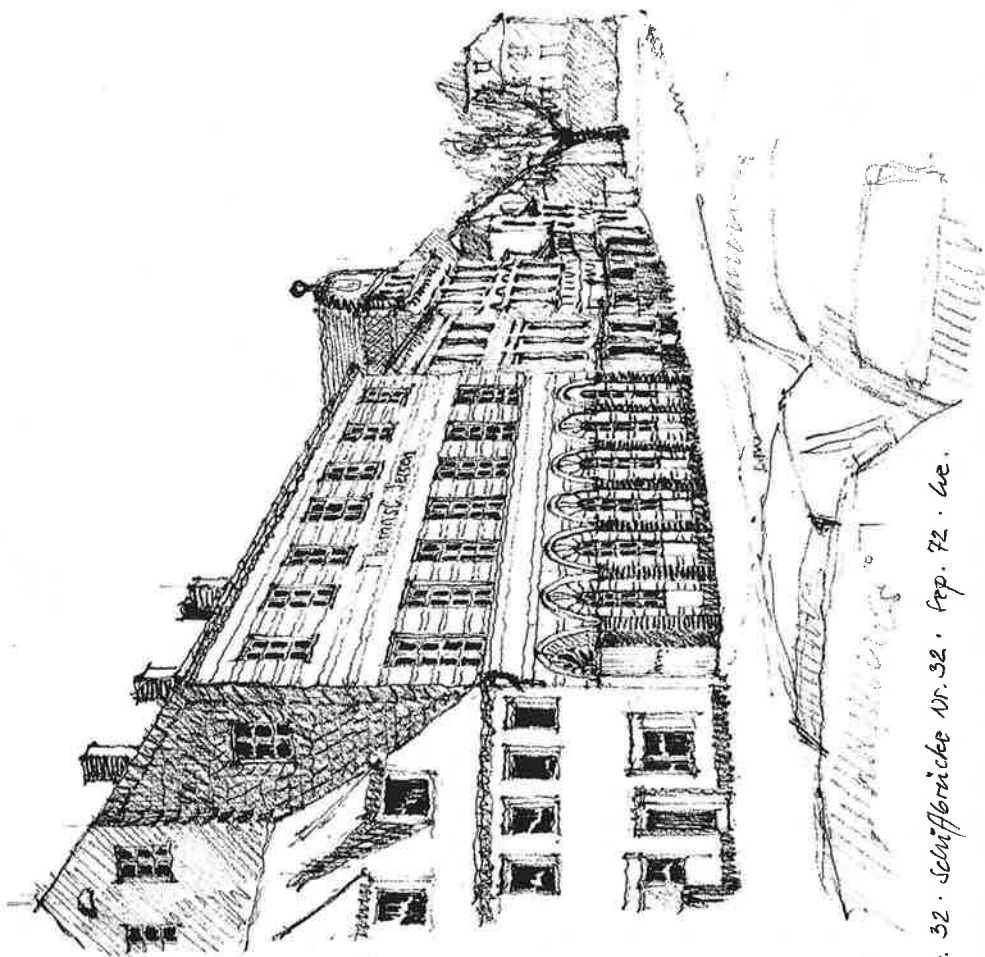
bøger vi har slæbt hjem fra »Flensborghusets Bogsamling« og læst med blanke øjne og bankende hjerter, er svært at sige. Men der er jo en tid i ens liv, hvor man bliver læsehest for alle pengene.

Sinsærligefestdag oplevede »Flensborghus« da dronning Margrethe og prins Henrik hilste på landsmænd inden for dens mure. Tusinder af mennesker fulgte dem på deres spadseretur gennem Nørregade – et uforglemmeligt syn – og en uforglemmelig dag.

Og således opleves festdage og hverdage under denne bygnings tag, hvor bl.a. også Sydslesvigsk Forening har sine administrationslokaler.

Lidt længere hen ad gaden når vi frem til Oluf Samsons Gang. Vel nok en af byens ældste gader. Smal, som den er, giver den kun et lille kighul ned til havneområdet. De mange gavlvendte huses vinduer står oftest på vid gab og indrammer de mange kvindeansigter, der prøvende lader deres blik vurdere de forbipasserende. Man kan jo aldrig vide, om ikke der iblandt disse skulke være een, der trænger til lidt trøst. Og den gives mod hård valuta.

Lige overfor ligger »Dansk Centralbibliotek«'s store bygning med alle de aktiviteter et moderne bibliotek efterhånden har. Og det er ikke småting. Hvad der i de forhenværende lokaler i »Flensborghus« ikke

Skibboeren nr. 32. Skibboerike nr. 32. Sep. 72. Ge.

var plads til, nemlig udstillinger af kunst i alle variationer, gennemføres nu faktisk året rundt med stor søgning. Det samme kan siges om de mange foredragsaftener i vintermånederne. Så det gælder bare om at få galocherne på og komme af sted.

Bl.a. der, hvor biblioteksbygningen nu står, stod der i gamle dage nogle gavlvendte huse, hvor der i den øverste del var anbragt en luge med et lille hejseværk. Det var så praktisk, når man modtog større gods, at benytte sig af dette hejseværk til at få placeret tingene direkte fra vognen på gaden op på loftet.

Disse huse beboedes fortrinsvis af håndværkere, små virksomheder, der sjældent havde udstillingsvinduer, men til gengæld værkstedslokaler i de lange, smalle gårdspladser, der strakte sig helt op til slotsvolden. Tit afsluttedes værkstedsområdet med en lille kolonihave, hvor mester med konen efter fyraften puslede med grøntsager og hvad der ellers kunne gro på de små arealer. Der var hygge i disse gårde og den afspejledes i mesters omgang med sine kunder. Han havde altid tid til at drøfte problemerne omkring et arbejde, komme med velovervejede modforslag, så man altid havde en sikker fornemmelse af, at det, der skulle gøres, nok skulle blive udført samvittighedsfuldt og tilfredsstillende for begge parter.

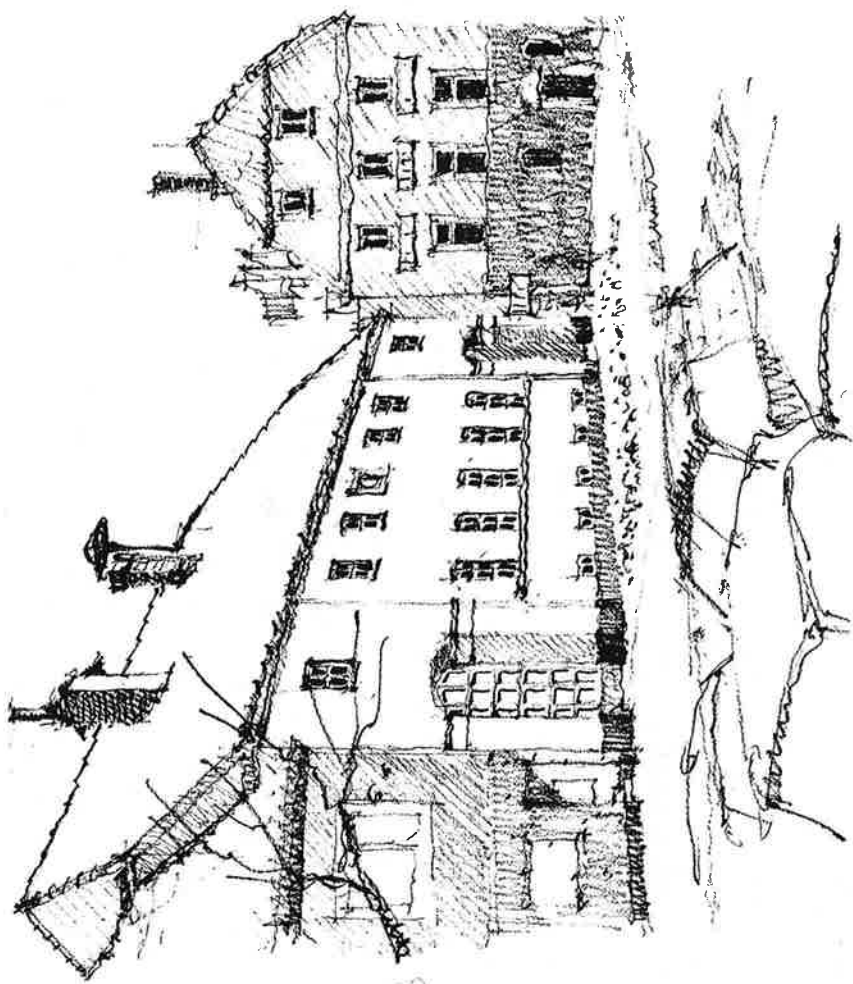
Den vestre side af gadens bygninger bestod for størstedelen af små forretninger, hvor man faktisk kun-

ne købe alt til daglig brug. Husets bredde bestemte forretningens størrelse. Så var der endelig nogle butikker af større omfang, så man måtte på en lille travetur, alt efter lokalets dybde. Og der var da enkelte, der strakte sig helt ned til havneområdet. Interessantest var de såkaldte små »Emma-Laden« der foruden at føre kolonialvarer og lidt spirituosa solgte snørebånd, el-pærer, skolehæfter og slik i alle variationer. Glemmes må heller ikke det store udvalg af kulørte hæfter og romaner i billigformat.

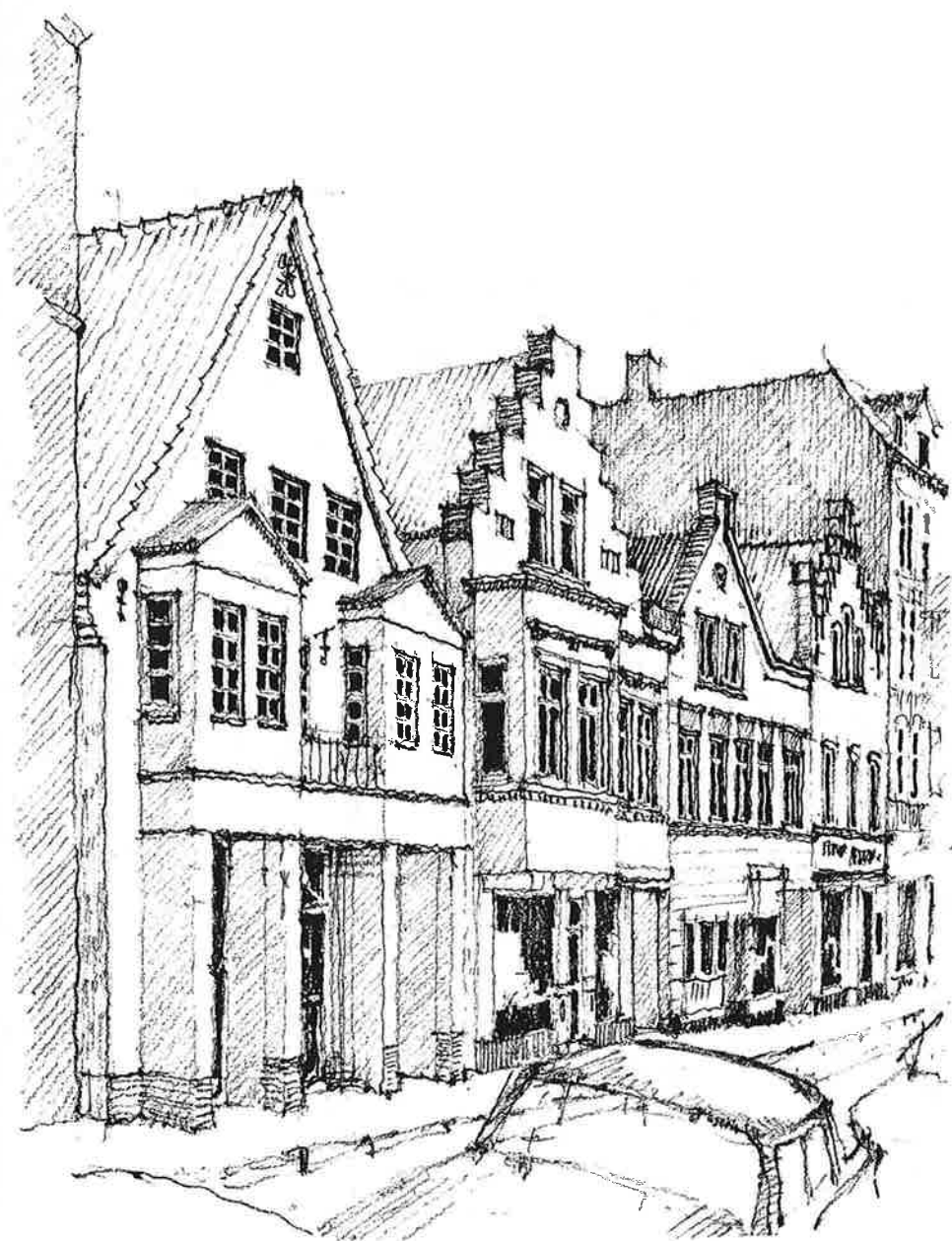
Disse forretninger havde en egen atmosfære. Som oftest var det kvinder, der stod bag disken og kunne rådgive en kunde i faktisk alle spørgsmål – lige fra husråd mod fræt til de sidste nyheder inden for teaterverdenen.

En del af de omtalte bygninger eksisterer ikke mere og de små »Emma-Laden« heller ikke. Og uden at forklejne supermarkedernes eksistens, så har det nu haft sin charme at komme i en forretning, hvor kunden bliver rådgivet – i sidste instans endda af selve indehaveren – og hvor man oplever en medmenneskelig kontakt, der munder ud i viljen til at gøre alt for at opfylde køberens ønske.

Som en naturlig følge heraf gav det beboerne i de omkringliggende områder en tryghedsfornemmelse, både fordi man kendte hinanden og altid havde på fornemmelsen, at man kom hinanden ved.

Det gl. Iverstedtoldkøster. Havnstollant. Sep. 72. Ge.

Nørregade nr. 32-26 · Norderstr. Nr. 32-26 · sep. 72 · 60.

Glædeligvis er dette »fænomen« stadig levende i de fleste butikker, der er tilbage. Så den turist, der i vor fortravlede verden er så heldig at dumpe ind i en sådan forretning, kan være ganske sikker på, at blive nøje orienteret om en vares kvalitet – enten det så er en flaske vin eller andre ting, der kan have interesse.

Vi er nu nået frem til gadekrydset Nygade/Toosbügade. Sidstnævnte gade opkaldt efter en forhenværende borgmester, der i over 30 år varetog dette embede.

Selv om denne gade er af forholdsvis ny dato – omkring året 1900 – er den ret så interessant at kigge lidt nærmere på, thi næppe nogen anden gade i byen giver en bedre gengivelse af datidens »klunkestil« hvad udsmykning af bygninger angår. Der er rigeligt af »løvefødder og gesvejsninger« – i grunden på en festlig måde. Ydermere er den øverste nordre del af gaden udlagt som et grønt område med skønne træer og blomster. I sommerhalvåret en fryd for øjet.

Men Toosbügade er også optogenes gade. Igennem årtierne har den dannet rammen om såvel folkelige optog, som for eksempel de danske årsmødedeltageres festlige vandring op mod årsmødepladsen med vajende Dannebrog og spejder- eller andre orkestres klingende spil, eller som tyske medborgeres optog i forskellige anledninger. I tidernes skiftende kår har taktfaste støvletramp heller ikke manglet. Så det er nok ikke så mærkeligt, at man net-

op i denne gade fornemmer tidernes skiftende kår mere end i nogen anden gade. En sydslesviger kan ikke beskæftige sig med Toosbügade uden at nævne den danske »Ansgar«-bygning, hvor der lige efter 1920 i hvert fald herskede en dansk »social aktivitet« der var ganske enestående i sin art – nemlig sydslesvigske børns ferierejser til Danmark. Her førtes kartotekerne og her troppede forventningsfulde unger op – i tusindvis – for at modtage det eftertragtede feriekort til et hjem i kongeriget. Uendelig mange hernede fra vil nikke genkendende og med taknemmelighed mindes denne herlige tid.

En stor del af denne bygnings lokaler rummede – ikke mindst efter anden verdenskrig – tøjfordelingen og mad til trængende landsmænd. Og heldigvis er der stadig aktiviteter under denne bygnings tag, som mange har gavn og glæde af.

Morgensolen over havnebækkenet er for fristende. Og den skal man nyde, mens tid er. Altså havner man atter ved gadekrydset – glæder sig over det nylig restaurerede »Alt Flensburger Haus« og prøver på at huske, hvordan den »gamle« Nygade i ens barndomstid i grunden har set ud. Den var i hvert fald en snæver gyde, hvoraf den sydlige sides husrække nu er revet ned og giver et helt andet udsyn ned mod havnen. Der er kommet luft i foretægenet!

De første »smørbåde« med skrigende måger i kølvandet stævner allerede ud på fjorden.

Norregade nr. 56-76 · Norderstr. Nr. 56-76 · Sep. 72 · Luc

At man ved samme lejlighed bliver konfronteret med bagsiden af den nye »havneport«, kan bedst fordøjes ved en morgendram i en af de mange små havnebeværrninger, der allerede har vinduerne på vid gab for at få nattens tobakdunste gennet bort i den klare morgenluft.

Ved den lejlighed kom jeg i snak med en mand, der sad ved nabobordet og ligesom jeg betragtede den travlhed, der efterhånden beherskede hele havneområdet. Han var efter et langt åremål i udlandet på ferie i sin hjemby. »Det er utroligt, så meget der har forandret sig her i de år jeg var i udlandet«, siger han henvendt til mig.

Jeg nikker bekræftende, endskønt man som fastboende her i byen rigtignok konstaterer, at der sker forandringer. Men da det som regel jo sker i et forholdsvis langsomt tempo, når man alligevel at blive fortrolig med det meste af det, hvis ikke det just er for graverende.

I samtalens forløb blev jeg klar over, at også han havde boet i byens nordlige del – Åbenrågade. Og så var grundlaget for en lang snak givet.

Selvfølgelig huskede jeg de store kastanietræer, der indrammede denne gade og gav den ansigt. I forårs- og sommertid, når træerne stod i fuld blomst, var det en fryd for øjet. Og dette farvebillede blev ydermere levendegjort af de gule sporvogne, der klemte rullede gennem gaden. Fældningen af dis-

se træer gav en nærmest fornemmelsen af, at gaden pludselig blev nøgen. Mange mennesker var mødt op, da den sidste sporvogn – pyntet med grønt – tog på sin afskedstur. Og således forsvandt et stykke »Flensborg miljø«, som man brugte lidt tid til at fordøje.

Så kan man til gengæld glæde sig over, at så mange husejere efterhånden er blevet farveglade og sætter kulør på deres ejendomme. Og heldigvis kan man diskutere farvenuancer i en uendelighed.

Farvespektret beriges af byens røde busser, så når kommunegartnerne en skønne dag finder på atter at plante træer på begge gadesider, så er det hele i vinkel igen.

Det var i øvrigt i Åbenrågade, sporvognene havde »hjemme« lige fra den tid, da hestene endnu leverede »motorkraften«, til sporvognene omsider blev elektrificerede. Denne modernisering medførte, at dampskibenes sejlads ud til Østersøbadet fik en alvorlig konkurrence, idet søndagsglade borgere i stigende omfang benyttede sig af sporvognene for at komme ud til strand- og skovområdet lige uden for byen.

Og havde man, efter en spadseretur langs stranden, kræfter nok til at forcere den stejle bakke op forbi »Sofies Minde« – et forhenværende traktørsted – til »Gammel Kobbermøllevej« kunne man glæde sig over et pragtfuldt udsyn ud over fjorden til Okseøerne og lade blikket vandre ind mod byens østre del.

Her ved udmundningen af »Gammel Kobbermøllevej« knejsede for årtier tilbage »Bjergmøllen« i ensom majestæt. Og selv om den er lidt indpakket af nyere beboelsesejendomme, så er den der endnu, som et minde om en tid, da bønderne fra de omkringliggende gårde ud mod Bov kom kørende med deres hestevogne læssede med korn, for at få det malet.

»Bovlandevej« snor sig stadig som et spørgsålstegn forbi »Petrikirken« ned mod Nystaden. Ved foden af bakken kan man smutte ind i »Skolegyde«, hvor den danske kommuneskole i en årrække var anbragt i en forhenværende tysk skolebygning.

Det viste sig, at min bordnabo, ligesom jeg, havde gået i samme skole. Så nu vældede minderne fra dengang frem. Rigtignok lå hans skoletid nogle år senere end min, men lærerne havde været de samme, så der var noget at snakke om.

På hjørnet af Skolegyde/Harreslevgade lå der i min barndomstid en lille bondegård, som man kunne fristes til at tro, man i hastværket med at bygge store beboelsesejendomme lige efter 1. verdenskrig havde glemt at få fjernet. Stuehuset rummede 3 familier, hvoraf den ene var skomager. Når jeg ikke havde nogle kammerater at lege med, smuttede jeg ganske stille ind i hans værksted og satte mig musestille på en ledig skomagerbuk og fulgte andægtigt hans arbejde.

Det var spændende at se ham, med en skarp kniv, ud at en stor rulle brunt sålelæder, skære sålerne for derefter med to søm at hamre sålen fast på støvlen. Derefter tog han en spids syl med træskaft og dykkede den ned i en lille blikskål fyldt med voks, hvorefter han med hammeren slog sylspidsen ned langs med sålens kant. To rækker hele sålen rundt. Og det gik hurtigt. Så langede han ud efter skålen med de hvide små træpinde, der med hammeren sloges ned i hullerne. Jeg sad med store øjne og fulgte slagene, spændt på om ikke han skulle ramme forbi engang. Men det skete aldrig. Nu var sålen »pindet« fast. Så tog han en grov fil, som sleb pindehovederne plant med sålen. Til slut fik de en omgang med fint sandpapir, ligeså sålens kant, hvorefter han med en bred pensel smurte en sort vædske omkring sålen og stillede støvlen til tørring. Samme omgang fik den næste støvle. Var vædsken tør, blev kanterne creamet med skosvæerte, poleret og stillet i vinduet.

Under hele denne procedure tyggede skomageren på en kold cerutstump, som han så spyttede ned i en bakke på gulvet. Og han ramte plet hver gang. Det kunne hænde, at konen kom ind for at kigge, hvordan vi to havde det. Ofte vinkede hun mig ind til sig, når vasken skulle rulles. Jeg hjalp med at trække en stor aflang trækasse, der var fyldt med kampesten. Kassen rullede på runde træstokke, hvorom vasken var lagt. Det kunne godt være svært, at skubbe og trække den 2 m

lange kasse, men når den først var i gang, hev hun mig op i kassen, så fik jeg alle tiders køretur – frem og tilbage i en uendelighed.

Deres nabo var en forhenværende sømand, der takket være et uheld på søen havde mistet et ben og nu humpede rundt på et træben. Han var enkemand med to voksne, men endnu ugifte døtre. Vi kaldte dem for onkel Diedrichsen og tante Klara og tante Tidde. I de lune sommeraftener satte onkel Diedrichsen sig på husets trappesten ud mod Harreslevgade. Over knæene havde han sin trækharmonika og medens han paffede på sin uundværlige pibe, spillede han muntre melodier, medens pigerne sang og dansede. Det hændte ikke sjældent, at der ud fra den lyttende tilhørerskare udskilte sig andre danseglade personer, så det til sidst blev en rigtig lille folkefest.

Og midt i denne hygge kom madam Carlson – hun var svensker – trækende med en rigtig gammeldags højhjulet barnevogn, fyldt til randen med alskens ragelse, som hun i dagens løb havde samlet sammen og nu kørte hjem for at sortere. Det kunne hælde, at hun bagefter kom med en kludedukke til min søster eller et par byggeklodser til mig.

Folk påstod, at hun var sær, men hun generede ingen og var altid i et strålende humør. Hendes tyske sprog var spækket med svenske ord, så alene at høre på det, var en oplevelse.

Hun boede i et par stuer i gårdens ene sidelænge og formentlig enhver adgang til sit hjem. Men når hun var på tur, glanedes vi børn ofte ind ad hendes vinduer. Dér i stuerne lå alt hendes opsamlende kram i en stor dyng. Hvad hun i grunden levede af, var der ingen, der vidste. Men tit stod hun og gnavede på en gammel osteskorpe eller noget gammelt, tørt brød.

Dengang var det jo endnu skik, at en begravelse foregik fra hjemmet. Alt efter »ligets størrelse« var også begravelsens ceremoniel. Ved de helt store begravelser gik der foran rustvognen, som blev trukket af fire i sort klæde draperede heste med fjerduk på hovedet, et blæserorkester klædt i sort »coat« og høj hat. I adstadigt tempo spilledes den ene sørgemarch efter den anden. Bag rustvognen fulgte præsten sammen med de pårørende og så et langt følge af slægt og venner. Så kunne det godt hælde, at madam Carlson med barnevogn trillede efter dette optog som en rosin i pølseenden. Det kunne være svært for folk, medens følget passerede forbi, at holde på alvoren, medens de stod med bøjet hoved.

Carlsons nærmeste nabo var en forhenværende cirkusartist. Han var invalid, men ikke mere, end at han det meste af dagen var ivrig i færd med at prøve på at komme op på en af de gamle høje cykler, der har et meget stort forhjul og nærmest et lille barnevognshjul som baghjul. Lykkedes det så endelig for ham, ja så cyklede han rundt og

rundt på gårdspladsen og vidste ikke, hvordan han skulle komme ned af cyklen. Engang påkørte han madam Carlson, så både hun, barnevognen og artisten med cyklen lå indfiltret i hinanden. Sikken et spektakel. Carlson skældte og smældte – kun på svensk, så det hørtes langt ned ad gaden.

Skråede man lige over Harreslevgade kom man ned i Mejerigade – opkaldt efter »Flensburger Meierei«, som var installeret i et langt, hvidmalet hus med sort tag. Huset blev malet mindst én gang om året, så det så meget sterilt ud. Allerede klokken syv om morgenen kørte der en lang række mælkevogne trukket af heste ud gennem Mejerigade og fordelte sig ud over byen. Det var et flot syn at se disse hvidmalede kassevogne trille forbi med kusken i blå/hvidt stribet tøj og stort blå forklæde bundet om livet og hvid kasket på hovedet. På kassens bagvæg var der, i den nederste del, anbragt tre blankpudsede messinghaner til sød-, kerne- eller skummetmælk. Desuden var der indbygget en lille dør, og når den blev åbnet, så man i et lille trug, der var fyldt med isklumper, smørpakker og flødeflasker ligge. I vort boligkvarter blev denne luge ikke åbnet så tit, fordi folk ikke havde råd til at købe disse kostbare ting. Vores mælkeemand boede i samme hus som vi. Allerede lidt i seks om morgenen hørtes hans tunge trin ned ad trappen. Hesten skulle jo strigles og selletøjet pudsas, inden man begav sig på salgstur. Hans hest hed »Lotte« og kendte forlængst rumlen. Den

standsede pligtskyldigst foran hver gadedør. Så ringede manden med den store blanke messingklokke og ud af husene strømmede kvinder eller børn med kander og pottes for at få mælken. Det fossede ud af de respektive haner, medens »Lotte« stod med ludende hoved. Hændte det, at den table nogle pærer – for det meste en ordentlig portion, så varede det ikke længe, før en ivrig husmor stod med fejeblad og kost for at få de dampende pærer med sig til blomstergødning. Alt kunne bruges.

Det skete ikke sjældent – sådan ved firetiden om eftermiddagen, at »Lotte« trak vognen hjem uden mælkeemandens assistance. Han sad med ludende overkrop og slappe tøjler deroppe på bukken efter for mange drammer. Men »Lotte« kendte jo vejen. Folk på gaden registrerede det stiltiende. Der var i de fattige tider jo tit nogle, der fik for meget billig sprit, men ikke altid havde en »Lotte« til at klare hjemvejen. Det måtte så enten konen eller børnene klare. Og dét så folk, og dét snakkedes der selvfølgelig om. Det er længe siden, gården er forsvundet – der ligger nu en stor beboelsesejendom – og mejeriet – ja det er også væk. I stedet for ligger der nu en stor militærkasernen. Men gaden har dog beholdt navnet – og vi minderne.

Min bordnabo har under min fortælling flere gange nikket genkendende til ting, som også han kunne huske om den egn. Det er forbavsende, at han trods det lange fravær i

Norregårdender nr. 19 A . Nordarhofenden Nr. 19 A . Sep. 72. 60

udlandet også formår at bruge det danske tungemål igen. Jo længere vi snakker sammen, desto bedre går det. Og da jeg ikke har travlt, tager jeg imod hans tilbud om, at vi traver en tur sammen. Vi tager et lille kig ind i en af de gamle købmandsgårde-Nørregårdender 19 A – og føler os nærmest sat over 100 år tilbage i tiden. Der er stadig en egen atmosfære i disse gårde, som man godt kan lide at færdes i – ikke mindst på grund af de toppede brosten.

Ved Rådhusgadehjørnet skrår vi over mod »ZOB« – centralomnibusstationen. »Kan du huske den gamle banegård,« spørger han. Om jeg kan. Selvfølgelig var den for lille til en stadig voksende by, som Flensborg jo var. Men hyggelig var den! Ja – og så gik der en bro over gaden. Der stod vi som børn, når der kom cirkus til byen. I de tidlige morgentimer rangeredes togstammen herhen og burene med løver, tigre og aber blev aflæst på hestevogne. Men det var nu de store elefanter, der tit måtte hjælpe med at skubbe vognene, der imponerede os mest. Når de satte panden mod sådan en cirkusvogn – så skred den, om den så var nok så tung. Bagefter vandrede de i »gåsegang« gennem byen op til »Exe«, hvor cirkusteltet blev rejst.

Så selv om det kneb med at komme så tidligt ud af sengen, så var alt glemt, når man fik lov til at stå deroppe på broen og overvære dette spændende sceneri. Men alt det var engang. Såvel banegården som og-

så broen er forlængst fjernet. Mølleåen, som engang flød gennem Søndergårdender, er kanaliseret og ingen af de mange bilister, der su-ser henad den brede kørebane eller standser brat op for »rødt« i dette meget befærdede kryds, skænker dette idylliske fordumsbillede en tanke. Retfærdigvis må man vel erkende, at tidens udvikling simpelt-hen krævede disse gennemgriben-de forandringer.

Vi slentrer gennem Wilhelmgade, hvor der engang lå et stort jernstøberi og kommer så ind i Sønder Fiskergade, der har beholdt meget af sin gamle karakter. Ligesom i Nørre Fiskergade i byens nordlige del, havde fiskerne hjemme her. Vi kan gå og glæde os over de mange småhuse, der stadig har deres »ansigter« i behold. Tager man i betragtning, hvor meget byens bygningsmasse bare gennem et århundrede har forandret sig, så virker disse små smøger direkte spændende på beskueren. I denne forbindelse bør området omkring »Johanniskirkegård« ikke glemmes. Uanset »tidens tand« er dette område – vel nok en af de ældste bebyggelser i Flensborg – stadig så godt som uantastet. Om det så har sin forklaring i, at menneskene igennem generationer har en ganske særlig tilknytning til deres ret begrænsede fødeegn, kan måske skyldes, at de med en vis stolthed kalder sig for »Johannittere«. Wilhelm Iversen har i sin skildring i »Barn og ung i Flensborg 1920-45« formået at give et meget levende og

Str. Fiskergade nord. Linderfischerstr. Norden. Sep. 72. Lie

varmhjertet billede af dette særlige Flensborgmiljø.

I mellemtiden er vi nået ind i Angelbogade. Fra gammel tid indfaldsvejen fra det frodige Angel til byen. Kvægdrift og masser af friske grøntsager transporteredes ad denne gade ned mod byens markedsplads, »Søndertorv«. På dette torv holdtes de store markedsdage – og denne tradition er stadig levende. Og da »handel ogandel« som bekendt afføder en tør hals, florerede der i Angelbogade en masse små hyggelige beværtninger, som der i dag kun er få tilbage af. »Schwarzer Walfisch« har beholdt sit smukke oprindelige »ansigt« og da også sit gode fadøl. Men ellers har store varehuse taget en ordentlig bid af de gamle husrækker i denne gade.

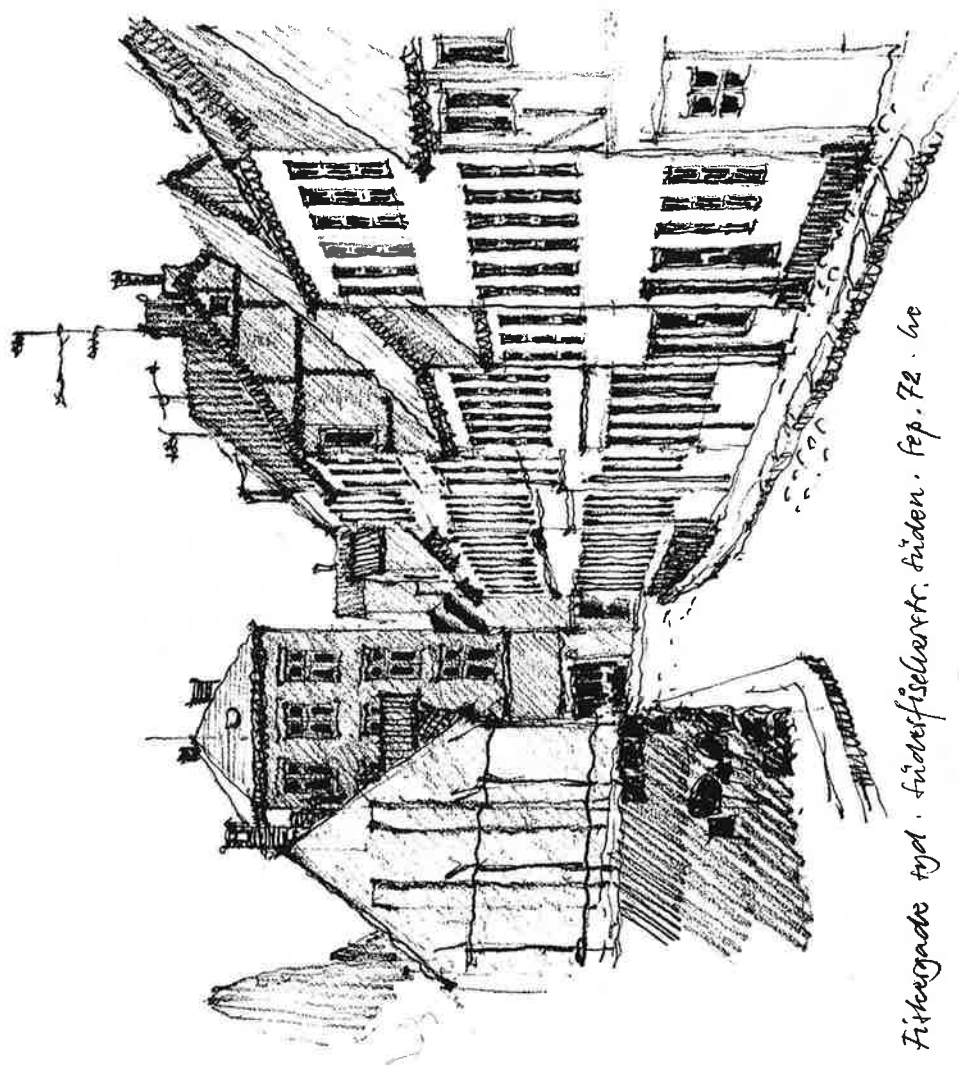
Vi er nu nået frem til »Søndertorv« med byens største kirke, »Nikolaj-Kirke« som vartegn. Selve torvet indrammes, foruden af kirken, til dels af bygninger, der har historisk værdi med flere hundrede år. Og det er ikke mindst »Heesch« huset, der ligger på hjørnet af Søndertorv/ Frisergade, der fanger blikket. Tænk, om dette hus havde mæle og kunne fortælle, hvad der altsammen er foregået på dette torv i det åremål, det har stået her. Det har overlevet slægters kommen og gåen, deres trange kår og opblomstringstider. Det har været vidne til opmarcher og protestforsamlinger såvel som jublende tilkendegivelser. Det har rystet i sine grundvolde, da den store nabo, Nikolajkirkens tårn brændte, og det har måt-

tet tage afsked med jævnaldrende nabohuse, der måtte vige for byens udvidelsesbehov. Man kommer ligefrem til at holde af dette hus.

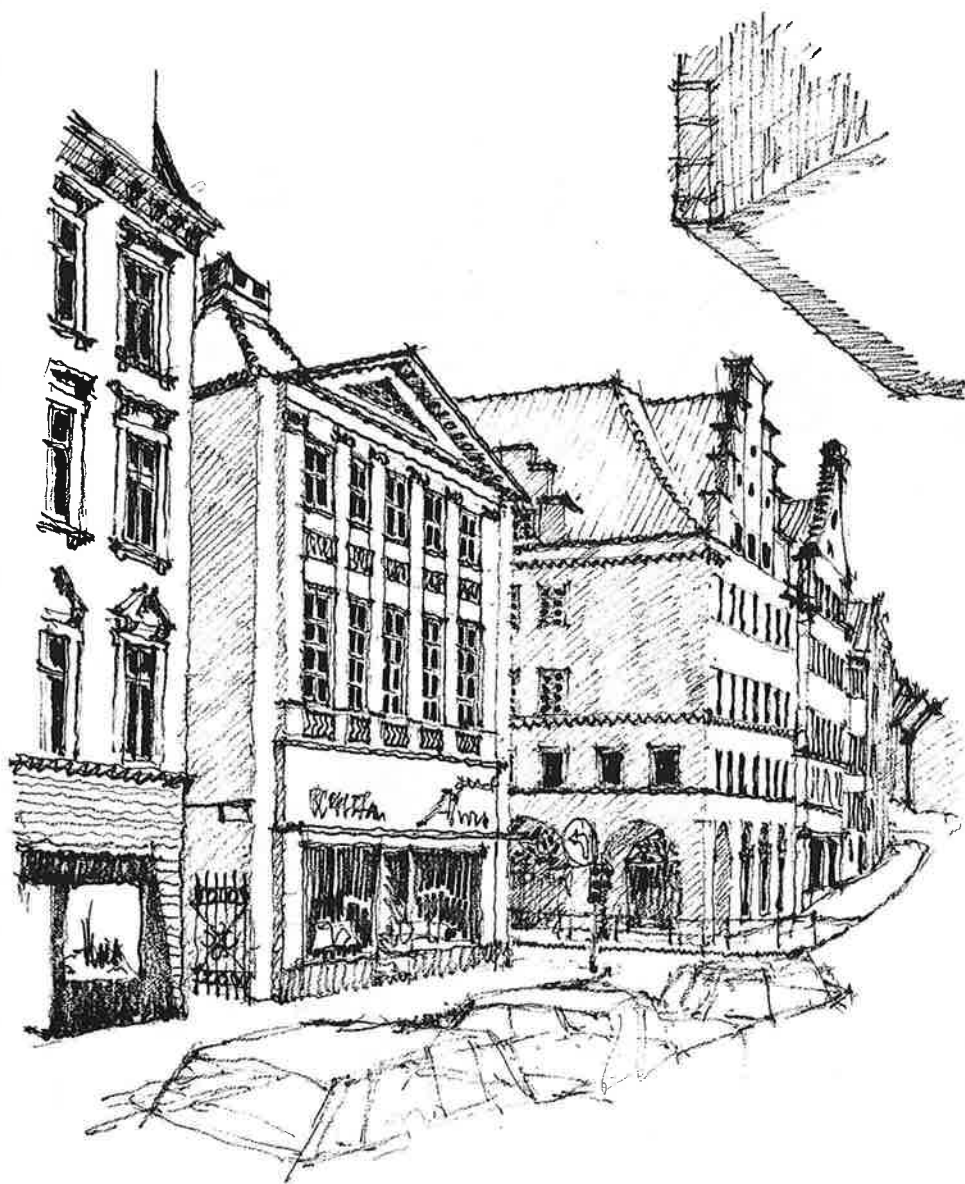
Lidt op omkring hjørnet kommer vi ind i »Rødegade«. Og her må man godt tage sig tid til at kigge ind i de hyggelige velrestaurede gamle købmandsgårde, hvor brøndvandet endnu plasker i trugene. De mange små nyindrettede forretninger i bindingsværkshusene byder på et spændende udvalg af varer. Vi tager en lille drink i en af de små beværtninger, inden vi atter vender tilbage til »Søndertorv«, der ligesom danner centrum for brede strøg til de fire verdenshjørner.

Herfra starter også »Holmen«, vel nok byens mest yndede gågade. Og selv om sporvogn og biler har fået vist vintervejen, har den stadig beholdt sit, gennem mange årtier, image som »kontaktstrøg«. Ikke mindst her promenerede de nybagte studenter op og ned ad gaden for at ses og blive beundret. Og den tradition er stadig i høj kurs. Så der er slidt mange skosåler på disse brosten. Derudover er det så absolut byens forretningsgade, hvor store varehuse ligesom gedigne butikker bejler til køberens gunst.

Der er gjort en stor indsats for at restaurere dels gamle bygninger, men også for at opføre nye – dels i gammel stil – så strøget udsmykkes med blomsterarrangementer og bænke giver den besøgende mulighed for at slappe af og nyde det brogede folkeliv. Og vil man gran-

Sør. Fiskegade syd. Snarrefællesvej. Siden. Sep. 72. 60

Angellegade nr. 2 · Angelburger Str. Nr. 2 · sep. 72 · he

Rodegade . Rote Str. . Sep. 71 . Wo

ske lidt i historien, så ligger her »Borgerforeningen« med sin restaurerede gård og den smukke Kongesal, hvor kong Frederik VII svingede borgerskabets fruer i en »forygende vals«, lige til at kigge ned i. Længere ned mod »Rådhusgade« lå for få årtier tilbage byens rådhus – en lang smal gård ned mod Søndergårdender. Gården afsluttedes med »Stændersalen«. Hele komplekset er borte, så nu er det et stort varehus, der dagen igennem ligner lidt af en myretue, som har indtaget pladsen.

»Storegade« – en direkte forlængelse af »Holmen« – kun afbrudt af et meget befærdet gadekryds – prøver med held at leve op til »Holmens« pyntelige huse. Og her er det ikke mindst »Helligåndskirken«, der præger billedet. Spadsereturen kan ofte beriges af, at nyde en dejlig kirkekoncert i denne smukke kirke. Og har sjælen fået sit, så er der ikke noget i vejen for at kigge ind i »Brasserie« beliggende i en smuk gammel købmandsgård for at få serveret en saftig »Steak« med tilhørende ingredienser. Glem ikke at få en god flaske vin til maden!

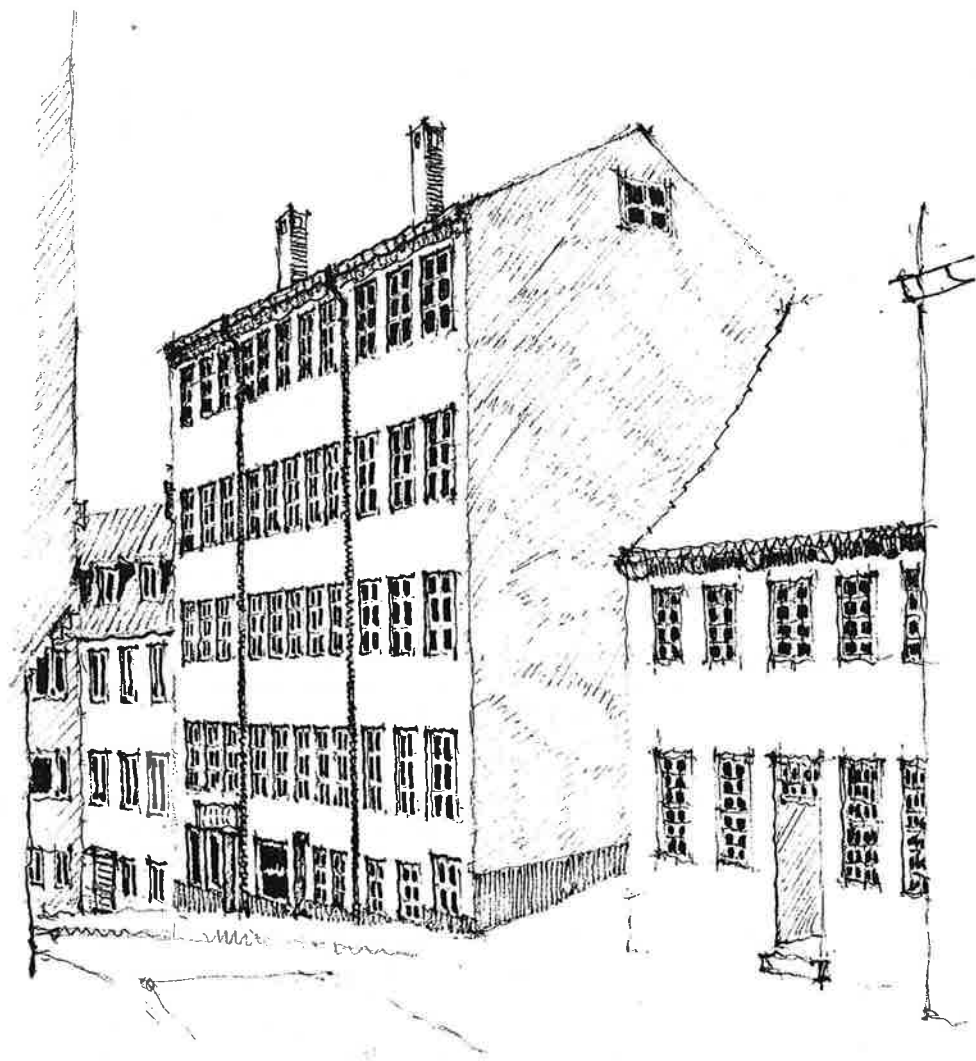
Således styrket på legeme og sjæl når man hen til »Nørretorv« og har »vis avis« Flensborg Avis-bygningen »Neptunbrønden« midt på torvepladsen. Bygget 1758 er den den sidste af de 30 offentlige brønde, byen engang havde.

Og at den stadig har søgning dokumenteres ikke mindst af, at »Duborg-Skolens« nybagte studenter

hvert år danser omkring den. Mon ikke Danmarks store eventyrdigter H. C. Andersen på sit besøg i byen også har dvælet lidt på dette sted?

I umiddelbar nærhed står en markant bygning »An den Schranken«. Bygget af munkesten 1595 var den salgsbod for bagere og slagtere, hvad de bredt anlagte rundbuer den dag i dag vidner om. At der så på dens sydside sad en solid smedet jernring, som datidens syndere blev lænket til, må have tjent til skræk og advarsel for alle dem, der ikke havde »rent mel i posen«.

Og sådan kan man måske sige, at »historien har forandret sig så meget«. Faktisk lige overfor »Mariekirken« ligger den gamle »Mariegade«. Værtshuset »Om de Eck«, der ligger på hjørnet af denne gade, minder mig – ejendommeligt nok – altid om noget, som man ville »omkalfatre«, men som stadig – prøver på at beholde sit »ansigt«. Den er der og vil under ingen omstændigheder prisgive dette ansigt. Fra min drengetid husker jeg, at der i kælderetagen var en grønthandel, der udstillede sine dugfriske æbler og pærer til køb for de forbipasserende. Og lige så »dugfriske« huggede vi i forbifarten hver gang to af disse eftertragtede frugter. Men det kunne hænde, at »restauratøren« i stueetagen med et langt spanskrør sad for åbent vindue og gav os en over fingrene, når vi troede, fangsten var hjemme. At vi så – år senere – sad med vores »hjertens udkårne« i samme restauration og kiggede misbilligende på de vanartede un-

Mariegade nr. 25 · Marienstr. Nr. 25 · fop. 72 · 6c

ger, der lavede nøjagtigt de samme rævestreger, som vi engang havde gjort, anfægtede os ikke det mindste.

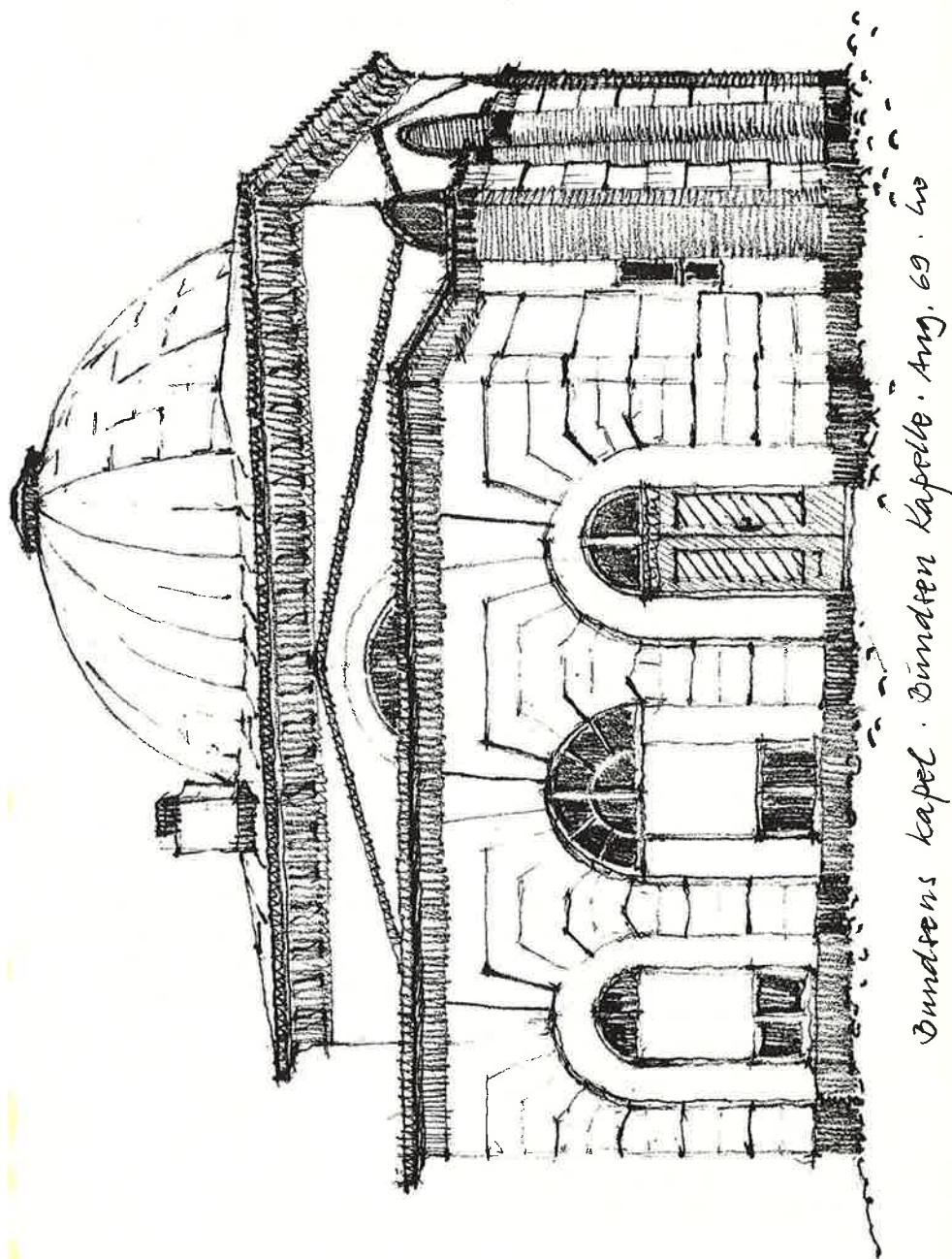
Spadsereturen op ad Mariegade må man gerne tage sig tid til. For selv om kørebanens toppede brosten er forsvundet og erstattet af asfalt, er gadens gamle karakter, både hvad dens forløb og bygningsbillede angår, nærmest uantastet gennem de sidste århundreder. I modsætning til de nyere og mere »avancerede« gader som f.eks. Tosbøygade eller Rådhusgade er den smal og snor sig i bløde sving op mod det vestlige højdedrag – indrammet af gamle – tildels bindingsværkshuse – som man ivrigt er i gang med at restaurere. Så kan man – måske lidt forbløffet – undre sig over, at der på den sydlige gadeside midt i den lave husrække, dukker et højt fireetagers hus op, der ligesom sætter et udråbstegn på denne husrække. Ifølge kronikken har denne bygning engang været et sygehus, der senere er blevet omdannet til almindelig beboelse. Vis a vis – lidt tilbagetrukket – ligger så »Hjemmet« for den forbipasserende en lille »stiltfærdig bygning« med en enestående dansk aktivitet. Skulle denne aktivitet omsættes i tilsvarende bygningsmasse – ja så måtte huset mindst være dobbelt så stort. Sjældent har begrebet »Hjemmet« været mere rammende for en bygning, end her – og er det stadig. Utallige danske borgeres barn- og ungdomsliv blev præget indenfor denne bygnings mure på en sådan måde, at man stadig føler

sig »hjemme« der, hvor kulturen startede med »ulveungetilværelsen« lige til »Det lille Teaters« pragtfulde amatørskuespil for børn, unge og borgere i fremskreden alder. Man tager nemlig altid noget hjem med sig fra »Hjemmet«!

Videre op ad bakken kan vi stadig glæde os over småhuse, der ligesom en perlesnor munder ud på toppen, hvor blikket indfanges af byparkens smukke anlæg.

Vi sætter os på en af bænkerne og kan kun være taknemlige for, at man har evnet at værne om de dejlige grønne områder, som Flensborg har. »Kan du huske,« siger min nabo, »når der en søndag formiddag afholdtes koncerter her i parken?« Hvem kunne ikke det. Enten det så var byens orkester eller militærorkesteret, der lagde navn til musikken, så var det et festligt syn med de mange søndagsklædte borgere, der promenerede på parkernes grusbelagte veje. Manså og skulde – eller ville ses. Om så de mange unge, der »sværmede« også har fået noget ud af koncerten, er svært at sige. Der var jo andre ting, der var meget vigtigere. Og den gamle »General« sad på sin sokkel og blinkede ikke med øjnene.

Lidt længere oppe ad gaden ses »Bundsens Kapel« som indgangsportal til »den gamle kirkegård«. Bygget af den danske arkitekt Axel Bundsen i 1812/13 regnes dette bygningsværk som en af de kønneste bygninger, byen har. Og den plejes med omhu!

Bunden Kapel · Bunden Kapel · Aug. 69 · W

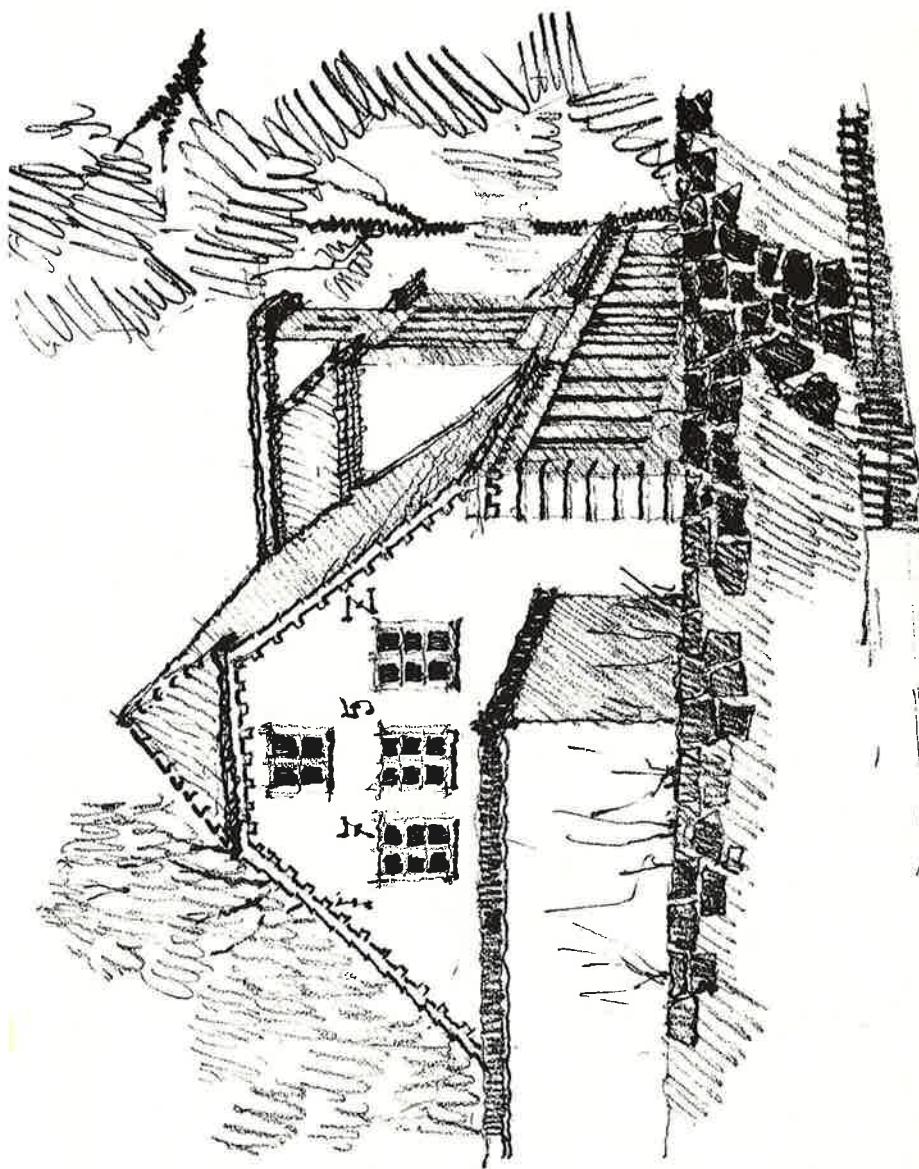
Den nære hjemstavns historie bliver levende på vores spadseretur over kirkegården. Ved enkelte af gravstenene standser vi op – læser navne og årstal og fornemmer uendelig meget af datidens menneskers virke for den by, som danske og tyske slægter har været fælles om at give deres bedste. Tavse står vi foran de mange krigergrave – læser navnepladerne over de faldne og føler sorgen over tabet af slægters blomstrende ungdom næsten korporligt. Vi begge har jo for ikke så mange år tilbage, hver på sin krigsskueplads, stået foran uendelig mange soldatergrave og tit været vidne til den sorg, der tyngede de efterladte.

I mellemtiden er vi nået ud til »Stuhrs Allee« og står foran »Nikolai-Skyttehuset« bygget 1667 – nedrevet 1725 og genopbygget til brug for det ærværdige »Nikolai-Skytelaug«, der nød danske kongers gunst, der dokumenteres i de kongelige initialer på tre navneplader, der den dag i dag pynter bygningen – nemlig Kong Frederik IV, Kong Frederik VI og Kong Frederik VII.

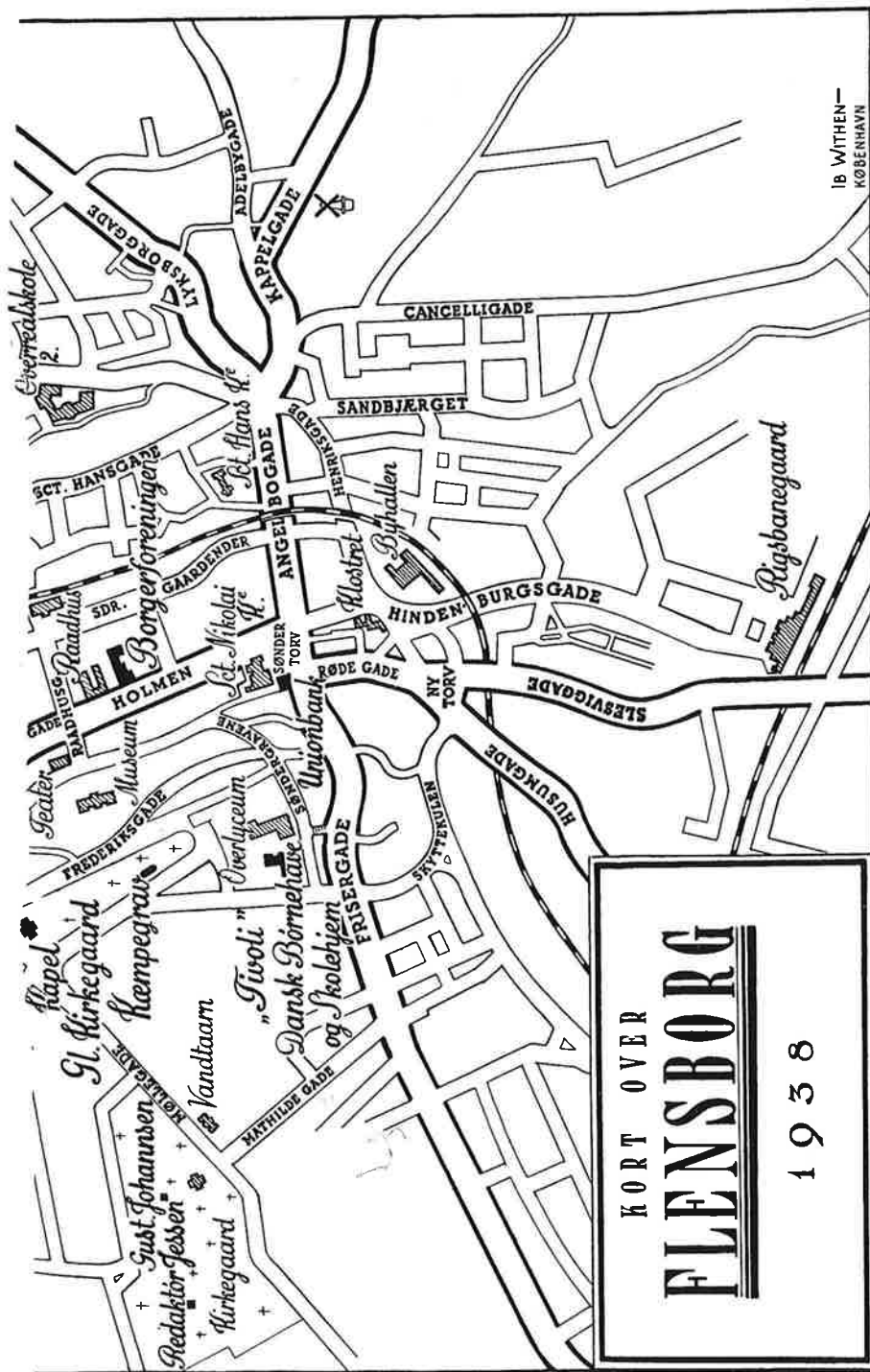
Denne bygning har haft en ret så omtumlet tilværelse – lige fra skyttehus-lazaret – skole-sygehus til endelig at huse »Dansk Skoleforening for Sydslesvigs« administration. Tager man altså i betragtning, at krudt og bøsse i århundredernes forløb er blevet til pen og blæk, så kan man – i hvert fald i dette tilfælde – glæde sig over en »fredelig udvikling«. Det er et smukt hus beliggende i dejlige grønne omgivelser, så

det er ikke så mærkeligt, at vi, der sidder indendørs, synes, at det er et privilegium at have et arbejdsrum der.

Tiden er ved at løbe fra os. På hjørnet af »Stuhrs Allee«/Møllegade tager vi afsked med hinanden efter en hyggelig spadseretur gennem en del af byen. »Tænk – at eje sådan et flot hus,« siger han og peger på hjørnebygningen, der ligger i et parklignende område. Det kan han have ret i. Det har stået der siden 1752 og været familiesæde for en af Flensborgs førende købmandsfamilier. Og det er stadig værd at se på. Generelt kan man nok sige, at det vestlige højdedrag af byen igen mange årtier har været de velhavende borgers beboelsesområde, og det bærer det stadig præg af. Heldigvis er det dog ikke et »lukket« område, men glider ganske selvfølgelig ind i byens miljø. I denne forbindelse er det glædeligt at konstatere, at der i de senere år er ved at udvikle sig et festligt »kommen hinanden ved«, idet små og større gade- og beboelsesfællesskaber kan finde sammen til en fornøjelig gade- eller gårdsfest, uanset nationalitets- eller standsforskelle. Man kan kun ønske, at denne udvikling vil fortsætte og dermed give Flensborg det indhold, som den har fortjent – grænselandets by.

Møllegade nr. 7. Møhlenstr. Nr. 1. ap. 72. 40

Ligeberrettigelsens vej

Formanden, kreditforeningsdirektør, landsretssagfører E. Friehling aflagde på sendemandsmødet den 10. september 1983 denne beretning:

Det er fristende – og altså også for fristende – at begynde denne beretning med ordet TILLYKKE. Men der er god grund – ja flere grunde – til at sige tillykke.

For det første fik Sydslesvigsk Vælgerforening et godt valg den 13. marts i år. Jo, det var et godt valg på trods af en mindre tilbagegang i stemmetal. 21.807 stemmer er en lykønskning værd i betragtning af valget til Forbundsdagen en uge forud og den stærke konkurrence mellem Vesttysklands store partier. I dagene kort efter valget lød der røster om, at de unge havde svigtet Sydslesvigsk Vælgerforening ved valget. Jeg har aldrig kunnet finde et holdepunkt for disse udtalelser.

Og da den officielle valganalyse kom frem i juni blev det da også klart, at Sydslesvigsk Vælgerforening var blevet overrepræsenteret blandt vælgerne mellem 18 og 44 år. Til gengæld fik Sydslesvigsk Vælgerforening denne gang en lavere tilslutning end ved tidligere valg fra vælgere over 60 år. Se, det var en anden snak! Og mere opmuntrende toner!

Karl Otto Meyer har genindtaget sin plads i den slesvig-holstenske landdag. I dag kan vi se, hvilken betydning mandatets generobring har haft. Uden Sydslesvigsk Vælgerforenings repræsentant i Kiel tvivler jeg på, at ministerpræsident Uwe Barschel ville have haft tilstrækkelig

Formanden, kreditforeningsdirektør, landsretssagfører E. Friehling, aflægger sin årsberetning 1983.

opbakning til at føre ud i livet, hvad han ved sin tiltræden som ministerpræsident og senere den 2. december gav løfter om i form af øget økonomisk støtte til den sydslesvigske danskhed. En ny og friskere luftning gik gennem det politiske liv i Slesvig-Holsten. På sendemandsmødet sidste år udtalte jeg håbet om, at dette også ville blive

tilfældet, efter at Uwe Barschel havde afløst Gerhard Stoltenberg.

I dag ved vi, at landsregeringen i Kiel med landdagens tilslutning har levet op til Uwe Barschels tilsagn. Tilskud til skolearbejdet under Dansk Skoleforening for Sydslesvig vil i løbet af to år komme på højde med tilskuddene til det offentlige ty-

ske skolevæsen. Desuden er der tilsagn om byggetilskud til opgaver både under skoleforeningen og Sydslesvigsk Forening. Og sidst – men ikke mindst – er der et helt klart tilsagn om, at man fra offentlig tysk side – og det vil sige forbundsregeringen i Bonn og landsregeringen i Kiel – vil bevilge et beløb til udvidelsen af Dansk Centralbibliotek i Sydslesvig af samme størrelse som et tilskud fra den danske regering. Endelig vil det almindelige bloktilskud til dansk arbejde i Sydslesvig ikke blive skåret ned, som andre bevillinger bliver det i disse stramningstider. Her er et tillykke også på sin plads.

Ligeberettigelsen mellem dansk og tysk i Sydslesvig er i sigte. Der er et stykke vej endnu, før målet er nået. Blandt andet kan det knibe for de sydslesvigske amter og kommuner at følge med i den udvikling, som Uwe Barschel har sat i gang. Vi må håbe, at amter og kommuner vil leve op til ligeberettigelsens forudsætninger.

Et tillykke er på sin plads. En tak vel også. Men takken gælder slet og ret det, at man fra tysk side nu langt om længe er kommet i gang med at leve op til Bonn-erklæringen fra 1955. Hvad der nu sker kunne og burde være sket for år tilbage. Men godt er det da, at det så sker nu. Bedre sent end aldrig!

Den 5. maj i år vedtog så Flensborg byråd en erklæring, hvori det hedder, at man ser det som sin opgave »at sikre sine danske medborgeres

institutioner, som disse har brug for til bevarelse af deres identitet. Derfor vil byen principielt fremme disse institutioner som sine tilsvarende egne«. Her er en model, som andre kommuner og amterne i Sydslesvig bør skrive sig bag øret og gøre efter.

Her kan så tilføjes, at Sønderjyllands Amt har vedtaget en lignende erklæring om tilskud til det tyske mindretals arbejde – men at Bundesdeutscher Nordschleswiger pegede på, at ikke alle nordslesvigske kommuner havde taget tilstrækkeligt hensyn til amtets opfattelse. Nu har kommunerne i Nordslesvig imidlertid vedtaget en fælles erklæring med et indhold, der svarer til amtets. Altså kan det siges, at vi nu nord for grænsen ligger i førerfeltet i ligelighedskapløbet. Derfor er der noget for de sydslesvigske amter og kommuner at leve op til – mens vi andre lever i håbet.

Det har glædet mig i Der Nordschleswiger at læse, hvilke udtalelser de ledende personer fra de tyske grænselandsorganisationer i Sydslesvig er fremkommet med efter tilskudsbeslutningerne i Kiel. Formanden for Schleswig-Holsteinischer Heimatbund Werner Schmidt finder bevillingerne rigtige. Det samme gør forretningsfører Uwe Lendt fra Arbeitsgemeinschaft Deutsches Schleswig og formanden for Grenzfriedensbund Arтур Thomsen. Nogle af dem – men især generalsekretær Armin Schütz fra Deutscher Grensverein – tilføjer dog nogle mere eller mindre klare bekymringer for det tyske arbejdes

trivsel. Det er, som om man frygter en dansk kulturoffensiv! Måske fatter de ikke, at det, der er sket, ene og alene er et – endda sent – forsøg på at rette op på årtiers forsømmelser.

Direkte berørt af den nye bevillingsholdning i Kiel er også Grænseforeningen. Jeg tænker på udvidelsen af Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Det var Grænseforeningen, der 1921 stod bag oprettelsen af det danske biblioteksvæsen i Sydslesvig, og Grænseforeningen har lige siden følt en nær tilknytning til dette arbejde og også ydet betydelige økonomiske tilskud til det. I år er det 25 år siden, grundstenen til den nuværende biblioteksbygning i Flensborg blev nedlagt. Og i år får vi så mulighed for at videreudbygge denne bygning, der i mellemtiden er blevet for snæver ikke mindst til at løse opgaverne omkring oplandsudlånet og den enestående og kostbare samling af slesvigsk litteratur. Som landet ligger med danske og tyske bevillingstilsagn kan vi regne med at gå i gang med byggeforbedelserne 1984 og efter planerne afslutte byggeriet med udgangen af 1986. Omkostningerne er beregnet til 11 millioner DM i 1981-priser. Vi regner med 40 millioner kroner. Af dette beløb har Grænseforeningens hovedstyrelse givet tilsagn om at skaffe et millionbeløb, hvad der hele tiden har været forudsætningen for at komme igennem med byggeplanerne. Vi er i den lykkelige situation, at vi har økonomiske muligheder for at klare vor del af finansieringsopgaven. For en ordens skyld vil jeg

gerne understrege, at bevillingerne til biblioteksbyggeriet ikke betyder, at andre bevillinger til arbejdet i Sydslesvig rammes af nedskæringer. Der er tale om særbevillinger.

Jeg fornemmer, at vi oplever noget af en ny tidsånd i grænselandet, en tidsånd der udspringer af, hvad jeg vil vove at kalde tysk erkendelse af, at der er skader at råde bod på. Jeg håber, at ministerpræsident Uwe Barschel under sit besøg hos den danske regering i disse dage får en fornemmelse klart og tydeligt af, at han har handlet i den ånd, som vi på dansk side vurderer som den rette til at råde i vort grænseland.

En enkelt ting kunne vi ønske, at Uwe Barschel tager med hjem til velvillig overvejelse. Jeg tænker på den ordning, hvorefter danske statsborgere i Tyskland og naturligvis ikke mindst i Slesvig-Holsten kan få valgret til de kommunale valg, herunder vel også landdagsvalg. I Danmark har vi en lov fra 1981 om udlændinges valgret efter tre års ophold i landet. Den gælder også tyske statsborgere. Vi finder det rimeligt, at der gennemføres en lignende valgmulighed for danske statsborgere syd for grænsen. Det bør ikke ske ved en gensidighedsaftale mellem Danmark og Tyskland, det er en sag, som må ordnes fra tysk side. Vi ved, at der er indvendinger af forskellig karakter i politiske kredse i Tyskland. Men vi vil tro, at sagen kan ordnes. Hvor der er vilje, er der en vej!

Der er en ting, som Uwe Barschel kommer for sent til i København – det er ikke et solvarmt Tivoli, men det er åbningen af det tyske mindretals kontor i København. Den 6. september, i tirsdags, var der åbningshøjtidelighed, og mange deltog med statsministeren i spidsen. Også Grænseforeningen var til stede – ikke fordi Grænseforeningens kontor faktisk bliver nabo til det tyske mindretals kontor, men fordi Grænseforeningen hele tiden er gået ind for, at det tyske mindretal kunne få opfyldt sit ønske om en repræsentation i København. Ønsket er altså nu opfyldt!

I årets løb har Grænseforeningen selv sagt beskæftiget sig med andet og mere end biblioteksbyggeri og det tyske mindretals kontor. Vi har søgt at medvirke til nogle ændringer i reglerne for opholdstilladelse i Danmark for danske sydslesvigere. Der var fremkommet nogle eksempler på en uheldig og urimelig praksis. Grænseforeningen henvendte sig til justitsministeren, som man gjorde det fra sydslesvigsk side. Henvendelserne og nogle drøftelser har ført til ændringer, som man kan være tilfredse med.

Vi har også henvendt os til undervisningsministeren og peget på det forkastelige i, at nogle kommuner ikke yder almindelige tilskud til lejrskoleophold i Sydslesvig med den begrundelse, at det er uden for landets grænser. Undervisningsministeren har ikke kunnet gøre noget ved sagen. Derfor har vi henvendt os til Kommunernes Landsforening,

hvor man prøver at gøre noget ved forholdet. Det er jo helt skævt, at danske skoleelever ikke kan stifte lejrskolebekendtskab med den landsdel, hvor så meget af Danmarkshistorien har været udspillet. Jeg vil håbe, at man finder en ordening.

Vanskeligere bliver det nok med de spørgsmål, der efterhånden opstår omkring studiestøtte til danske sydslesvigere. Det skyldes, at der ikke er overensstemmelse mellem reglerne for Statens Uddannelsesstøtte og den tyske uddannelsesstøtte, der hedder BAFöG. Principielt får danske sydslesvigere, der studerer i Danmark og søger en uddannelse, der kan bruges inden for det danske arbejde i Sydslesvig, normal støtte fra BAFöG, mens andre får støtte gennem Statens Uddannelsesstøtte. Men der er altså forskelle i tilskudsreglerne, hvorved nogle studerende er kommet i klemme. Det er givetvis en vanskelig sag. Der arbejdes med at finde en løsning, men den er ikke fundet endnu.

Om vore grænselandsforhold og Grænseforeningens stilling i den forbindelse kan der siges meget. Grænseforeningen er jo på en gang en interesseret iagttager og en medarbejder. Vi har glædet os over gode resultater på mange områder og spekuleret over arbejdsområder, hvor det måske ikke står helt så godt til. I det store og hele er det jo glæden, der behersker billedet og heldigvis for det. Men der er punkter, hvor bekymringen sætter ind.

Jeg tænker ikke på, at skoletal uvægerligt må dale i de kommende år som følge af mindre årgange. Heller ikke på at Sydslesvigsk Forenings medlemstal er gået en lille smule tilbage, her er vi jo også i samme båd. Nej, den største bekymring drejer sig om Flensborg Avis, som vi synes burde have en bedre skæbne. Vel er det vanskelige tider i presseverdenen, hvad der også må ramme Flensborg Avis. Men det er, som om læseropbakningen bag Flensborg Avis svigter. Det kan virkelig give anledning til bekymring. Er det da ikke sådan, at et dagblad er så vigtigt et instrument for den danske folkedel i Sydsles-

vig, at man burde stå last og brast med avisen? Er der noget galt med avisen eller er der noget galt med den befolkning, hvis talerør avisen er og som den henvender sig til som kontaktmiddel og orienteringsmiddel? Jeg kan ikke svare – men jeg kan glæde mig over, at formanden for Undervisningsministeriets udvalg for de sydslesvigske anliggender – 6-mandsudvalget – altså fhv. amtsborgmester Peter Gorrson på generalforsamlingen for nylig i Flensborg Avis erklærede, at så længe der er en sydslesvigsk danskhed, vil der også være en Flensborg Avis. Det er store ord at leve op til!

På samme generalforsamling holdt professor H. P. Clausen et meget interessant foredrag om den moderne medieverden og dens muligheder. I foredraget kom H. P. Clausen også ind på grænselandets mediebetjening i forbindelse med den udbygning af dansk fjernsyn, som forestår på den ene og den anden måde. Så vidt jeg forstår vil et nyt TV-2 ikke få en sendestyrke, der rækker over statsgrænsen. Men H. P. Clausen pegede på de muligheder, som kabel-tv indebærer. Jeg tror at have forstået det sådan, at man på privat initiativ – og naturligvis ved privat omkostning, som skulle være til at overse – har muligheder for at skabe et om jeg så må sige lokalt dansk tv-system i Sydslesvig i kraft af kabelsystemet. Mon ikke der her ligger et område, som skal undersøges og muligheder, som bør overvejes?

Om Danmarks Radio vil jeg i øvrigt gerne sige, at jeg synes, der er ikke så få udsendelser i radio såvel som TV med grænselandsforhold og især Sydslesvig som emne. Udsendelserne kan være af forskellig kvalitet og bedømmes forskelligt. Men emnet Sydslesvig er med i programmerne, selv om de måske ikke gør større indtryk i radiohuset – i al fald har man i radioen hørt danskheden i Sydslesvig betegnet som »det danskorienterede mindretal«, og det finder jeg en mærkværdig betegnelse.

Noget sådant peger på det arbejde, som Grænseforeningen selvfølgelig også har beskæftiget sig med i det

forløbne år og, det kan man vist godt sige, med øget styrke. Jeg tænker på oplysningsarbejdet i Danmark, hvor unægteligt for mange viden om vore grænselandsforhold er så tynd som livsfarlig is på en sø. Vi har søgt at sætte ind og jeg beder om, at man studerer Oplysningsudvalgets beretning grundigt – der er også stof til eftertanke og brug ude i enkeltforeningerne. Må jeg blot omtale – som nogle af vore aktiviteter – en kontakt med de forskellige oplysningsforbund, medvirken ved journalistbesøg i Sydslesvig, brochurer og udstillingsmateriale. I løbet af 1981 og 1982 blev udstillingsmateriale anvendt ved 100 udstillingsarrangementer Danmark over. Det er slet ikke så ringe! Og der er stadig efterspørgsel efter de forskellige udstillingsmaterialer, som vi råder over.

Der er meget at gøre på oplysningsområdet. Jeg vil også omtale vore bestræbelser på at få fremskaffet undervisningsmateriale i bogform og gennem videobånd. Og så kan jeg ikke lade være med at glæde mig over det koordinerede oplysningsarbejde rettet mod såvel Danmark som Sydslesvig, der udgår fra det informationsudvalg, som er nedsat af Det sydslesvigske Samråd og vort eget oplysningsudvalg. Det er et godt team-work og et godt eksempel på de uligheder, der ligger i at arbejde i fællesskab.

Og nu nogle bemærkninger om vore organisationsforhold. Også denne gang må vi meddele en lille medlemstilbagegang fra godt 55.000

medlemmer til næsten 54.000. Det er ikke et stort nedgangstal, men det er for stort og et tal, der i al fald peger i den forkerte retning. Men det skal da retfærdigvis tilføjes, at mange, mange enkeltforeninger udfører et dygtigt arbejde. Vi har nu 187 tilsluttede enkeltforeninger. Men 22 af dem står uden bestyrelse! Og kun en enkelt af foreningerne har flere end 2.000 medlemmer, de fleste har et medlemstal på mellem 200 og 500. Vi er ganske klare over, at det er vanskelige organisationstider. Men jeg tror, at forudsætningen for øget forståelse for grænselandsarbejdet og dermed for medlemskab i Grænseforeningen er et omfattende og mangesidet oplysningsarbejde.

I forbindelse med såvel organisations- som oplysningsarbejdet vil jeg blot lige nævne tidsskriftet Grænsen, som vi jo skal beskæftige os med under et senere punkt på dagsordenen. Jeg kan nævne, at der i dag er 2.634 foreningsabonnementer og 695 enkeltpersonsabonnementer. I øvrigt skal jeg ikke på dette sted sige noget om Grænsen, vi kommer jo til sagen. Vi ved, at på det spørgeskema vi udsendte om Grænsen var det – rundt regnet – 1/3 af enkeltforeningerne, der ikke svarede, mens 1/3 gik ind for Grænsen som obligatorisk medlemsblad og den sidste trediedel var imod.

Til vore interne forhold hører begribeligvis også økonomien. Under regnskabsaflæggelsen kommer vi ind på det. Men jeg vil gerne allerede nu udtrykke glæde over, at vi

igen kan forelægge et regnskab med et resultat, som jeg i det mindste vil kalde tilfredsstillende. En sund økonomi er nu engang forudsætningen for at vi kan arbejde både på det ene og det andet område. Det gode regnskabsresultat hænger sammen med en række forhold, men jeg vil gerne fremhæve indsamlingen i forbindelse med Dybbøldagen og så Det sønderjydske Lotteri, begge arbejdsområder hvor der også er en grund til at rette en tak til enkeltforeningerne for det arbejde, de lægger i sagen foruden på så mange andre områder. Måske kunne man også her sige tillykke!

Jo, der er – for at vende tilbage til min indledning – mange grunde til at sige tillykke til mangt og meget af det, der er sket i årets løb.

Jeg har lagt mærke til, at man også i Sydslesvig ofte kommer ind på, hvad ordet og begrebet identitet indeholder og står for. Undertiden er jeg lidt forvirret, når man taler om identitet og kan henfalde til den tanke, at det er et modeord. Når det kommer til stykket, dækker dette at søge identitet vel nok over en eller anden usikkerhed. Hvis det er rigtigt, så er der noget galt! Så hviler man ikke trygt i sig selv og sin verden. Det kan selvfølgelig hænge sammen med en indre personlig usikkerhed. Men det kan også hænge sammen med omgivelsernes, det nære eller større samfunds usikkerhed. Usikkerhed, tvivlrådighed er ikke godt, er ikke et godt grundlag for liv og trivsel. Men man

kan også gøre dette med identitet til et så stort og omfattende problem, at blot dette at tale om det er med til at skabe problemet.

I et grænseland, hvor nationalitet mødes og mødes under meget forskellige forhold, sådan som tilfældet har været gennem alle tider, dér vil der vistnok altid råde en vis usikkerhed. Det kan være farligt at gøre denne usikkerhed til et problem, hvad enten man så kalder det et identitetsproblem eller noget andet.

Det kan være nemt nok for mennesker, der er født på Fyn eller i Himmerland at finde deres nationale tilhørsforhold – de er faktisk født ind i det. Sådan er det ikke med alle i et grænseland. Her kan der ofte vælges, og ofte skal der vælges. Måske er det dette valg, man benævner som identitetsproblem. Men er det ikke umuligt livet igennem at stå i en valgsituation? Man kan ikke blive ved at vælge – eller kan man? Er

det afgørende ikke at få valget overstået og derefter tage den fulde konsekvens af det? Det er jo en umulig situation at halte på to ben!

Når valget så har fundet sted, er det en klar opgave for den kreds, man har sagt ja til, at underbygge og befæste valgets resultat, så den, der har valgt, finder sig godt til rette.

Jeg skal ikke nægte, at jeg kan være lidt skeptisk og betænkelig ved den omfattende identitetskrise og den megen tale om identitet. Der må være noget, der savnes, hvis man bliver ved.

Et grænseland har sine spændende perspektiver, perspektiver som man ikke har andre steder og måske derfor vanskeligt forstår. Men det er netop dette og så de praktiske følger deraf, som vi i Grænseforeningen beskæftiger os med og skal beskæftige os med. Det er både en gave og en opgave!

Skridt på vejen

Af redaktør K. Grage, Flensborg

Vel har der også været negative træk i billedet, men som helhed må 1983 vurderes som et positivt år med skelsættende begivenheder for danskheden i Sydslesvig.

Med den slesvig-holstenske landsregerings tilsagn om, at de danske skoleelever fra 1985 skal være lige-stillede med deres kammerater i offentlig tysk skole, hvad angår støtte fra delstaten, er der opnået en tilfredsstillende løsning på et problem, som i mere end 30 år har været en af mærkesagerne for Sydslesvigsk Vælgerforening (SSV), mindretallets politiske parti.

Tilsagnet kom få måneder efter, at Karl Otto Meyer var blevet genvalgt

til den slesvig-holstenske landdag. Der er ingen tvivl om, at der består nøje sammenhæng mellem disse to begivenheder. Var den danske repræsentant ikke blevet genvalgt, havde landsregeringen næppe været rede til at efterkomme mindretallets rimelige ønsker i det omfang, som det nu bliver tilfældet. I øvrigt turde det have gjort indtryk på landsregeringen, at mindretallets organisationer og sydslesvigiske forældre igennem en årrække har givet betydelig opbakning til kravet om ligestilling på skoleområdet.

Optrapningen af delstatens tilskud til det danske skolevæsen vil ske i to tempi. Næste år sættes tilskuddet op fra nu 90 til 95 pct. af, hvad

der ydes til en elev i offentlig tysk skole og i 1985 bliver der tale om 100 pct. Samtidig kan Dansk Skoleforening for Sydslesvig på lige fod med tyske skoler søge om byggetilskud fra det såkaldte zonerandprogram, der finansieres af Kiel og Bonn i fællesskab. Hidtil har det danske skolevæsen kun i to tilfælde modtaget støtte fra dette program, og begge gange blev det understreget, at det drejede sig om undtagelser. Imidlertid dækker zonerandprogrammet kun den østlige del af Sydslesvig, og det betyder, at der nu må forhandles om særordninger for de danske skoler i Nordfrisland amt, der naturligvis også bør kunne opnå tyske byggetilskud.

Endvidere er der opnået løfte om et tysk tilskud til den længe planlagte udvidelse af det danske hovedbibliotek i Flensborg, svarende til det beløb, der til dette formål kan rejses fra dansk side. Herefter kan man regne med, at dette projekt, som ikke mindst Grænseforeningen har givet betydelig støtte, kan realiseres i perioden 1984-86.

Den kommende ligestilling på skoleområdet betyder en personlig sejr for den danske landdagsmand, der ufortrødent år efter år har rejst dette krav i landdagen, til trods for, at han hver gang fik et nej fra regeringspartiet de kristelige demokrater (CDU). Når partiet omsider ændrede holdning i dette spørgsmål, der udviklede sig til et alvorligt irritationsmoment i forholdet mellem det danske mindretal og landsregeringen, skyldes den ene og alene den

nye ministerpræsident Uwe Barschel, som i modsætning til sin forgænger Gerhard Stoltenberg kan se, at mindretallet er et naturligt element i grænselandet.

Uwe Barschel gav allerede ved sin tiltræden som ministerpræsident i efteråret 1982 udtryk for, at han ville arbejde for en ligestilling på skoleområdet, og selv om der givetvis har været modstand i CDU's landdagsgruppe, har han ret hurtigt kunnet overbevise sit parti om nødvendigheden af dette skridt. Med landsregeringens ny mindretalspolitik er der også blevet løst op for det noget krampagtige forhold, der tidligere i landdagen bestod mellem SSV og regeringspartiet. Ikke blot til regeringschefen, men også til andre CDU-politikere er der blevet etableret et tillidsfuldt samarbejde, der lover godt for fremtiden. I adskillige år har såvel socialdemokratiet (SPD) som de frie demokrater (FDP) støttet SSV's krav om ligestilling, men desværre røg FDP ved forårets landdagsvalg ud af landdagen. Herefter er kun tre partier repræsenteret i delstats-parlamentet, nemlig CDU, SPD og SSV. Det betyder, at der stilles stærkt øgede krav til SSV's repræsentant som den tredje kraft i landdagen.

Udfaldet af landdagsvalget, hvor Karl Otto Meyer genvalgte med en margin på blot 1.000 stemmer, har givet anledning til frygt for, at han ikke skulle have større udsigter til et nyt genvalg i 1987. Disse pessimistiske prognoser overser dog fuldstændig den kendsgerning, at

Den nye slesvig-holstenske ministerpræsident Uwe Barschel besøgte i december 1982 en række af mindretallets institutioner. Her hilser han på forretningsfører Ingolf Julius fra Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger.

næste landdagsvalg ikke påny vil kollidere med et forbundsvalg, som det var tilfældet i 1983. Når SSV måtte notere en nedgang i stemmetallet på små 480, skyldtes det udelukkende, at landdagsvalget kom til at stå fuldstændig i skygge af forbundsvalget, der fandt sted kun en uge før. I opgøret mellem de tyske mammutpartier formåede det danske lilleputparti ikke at trænge ud med sine regionalpolitiske synspunkter, heller ikke i den sidste uge før landdagsvalget, og det gav sig udslag i en beskeden stemmenedgang. En tilsvarende situation vil ikke foreligge i 1987, og

da skulle der være udsigt til en fornyet stemmefremgang for det danske parti. I øvrigt mente et meningsmålings-institut i Bonn straks efter valget at kunne fastslå, at forholdsvis mange unge danske vælgere ikke havde givet SSV deres stemme. Med de første officielle valganalyser blev der dog ganske eftertrykkeligt rammet en pæl gennem denne påstand. De viste, at SSV endog havde opnået over gennemsnitlig mange stemmer fra unge vælgere.

Det spørgsmål trænger sig på: Har SSV ikke mere at kæmpe for, når

skoletilskuddet på 100 pct. er opnået? Her må det fastslås, at der fortsat er lang vej igen, før det danske mindretal er ligeberettiget på alle områder. selv om delstaten nu vil opfylde sine forpligtelser over for mindretallet, er der stadig mange sydslesvigske kommuner, der siger, at de på grund af deres finansielle situation er ude af stand til at yde de samme tilskud til danske som til tyske institutioner. Selv i Flensborg by, hvor danskheden står stærkt, er danske institutioner endnu ikke ligeberettiget på alle områder. Det er baggrunden for, at Flensborg byråd sidste sommer enstemmigt vedtog den såkaldte »Flensborg-erklæring«, hvori det præciseres, at det danske element bør være ligeberettiget på alle områder.

Landsregeringens nye mindretalspolitik vil dog sikkert få signalvirkning over for kommunerne, og det må forudses, at den ændrede holdning efterhånden også vil slå igennem på kommuneplan, men det vil tage sin tid.

Betinget af, at Sydslesvig stadig på en række områder er understruktureret i forhold til Holsten, ligger der også mange opgaver forude på det regionalpolitiske område. SSV har i mange år kæmpet for at fremme udviklingen i Sydslesvig, og det vil utvivlsomt i endnu mange år være en af partiets mærkesager.

Det er værd at understrege, at 100 pct.'s skoletilskuddet, som Kiel alt-

så vil betale fra 1985, langt fra vil dække de samlede driftsudgifter for det danske skolevæsen. Det hænger sammen med, at et mindretals-skolevæsen altid vil være dyrere i drift end et offentligt skolevæsen. De mange småskoler, den lavere klassekvotient, forholdsvis flere lærere og den megen skolebuskørsel er de væsentligste årsager. Beregnet på grundlag af de 90 pct. dækker Kiel-tilskuddet ca. 48 pct. af skolevæsenets driftsudgifter, og når de 100 pct. er opnået i 1985, vil der være tale om 55 pct. Selv om den danske stat med de øgede tilskud fra Kiel aflastes for væsentlige beløb, må den altså stadig dække ca. 45 pct. af udgifterne. I 1982 udgjorde den danske statsbevilling til skolevæsenet ca. 144 mill. kr., mens Kiel gav 87,5 mill., men da lå den tyske tilskudsprocent endnu på 85. I dette beløb er også indeholdt et tilskud til de danske skolars elevkørsel.

Det tilskud, skoleforeningen i 1982 opnåede fra sydslesvigske amter og kommuner til skolebuskørselen, udgjorde ca. 1,6 mill. kr. og var dermed praktisk taget uændret i forhold til året før. For de tyske skoler eksisterer en regel om, at delstat, amter og kommuner hver skal yde en tredjedel af kørselsudgifterne, og de danske skoler gør gældende, at denne regel også bør gælde dem. Endnu har ikke alle sydslesvigske kommuner tilsluttet sig denne ordning, men takket være en ihærdig indsats fra de danske kommunalbestyrelsesmedlemmer er der sket fremskridt i de senere år.

Det var en træt, men lykkelig Karl Otto Meyer, der modtog medarbejdernes hyldest efter det veloverståede landdagsvalg.

Skoleforeningen har hidtil kunnet opretholde alle 55 danske skoler i Sydslesvig, men det kan ikke skjules, at enkelte er i farezonen på grund af et ringe elevtal. Skoleforeningens politik er, at skolerne skal opretholdes, så længe det skønnes forsvarligt. I landdistrikterne benyttes en del skolebygninger tillige til folkeligt dansk arbejde, og erfaringerne fra en længere årrække viser, at når først en skole bliver nedlagt, opstår der samtidig fare for, at det folkelige arbejde skal visne hen. I enkelte tilfælde har skoleforeningen kunnet omdanne skolebygninger til børnehaver, og dermed samtidig

kunnet bevare bygningerne for det folkelige arbejde.

Trods det faldende fødselstal har tilgangen til de danske skoler været bemærkelsesværdig stabil i de senere år. Ved begyndelsen af skoleåret 1983/84 lå tilgangen på 479, praktisk taget samme tal som året før. Når det samlede elevtal er gået tilbage – det ligger nu på 5.861 mod 6.021 året før – hænger det sammen med, at de årgange, der udskrives, er større end dem, der indskrives. Skoleforeningens beregninger viser i øvrigt, at det vil være tilfældet i endnu nogle år fremover.

Formentlig vil man nå ned på omkring 5.000 danske elever i de næste år, før bunden er nået. Stabiliteten præger også børnetallet i de 63 danske børnehaver, der i de senere år uændret har ligget på ca. 1.700 (ved skoleårets afslutning).

Uforståeligt nok giver sydslesvigske kommuner fortsat afslag på ansøgninger om tilskud til danske børnehaver med den begrundelse, at der er plads i de tyske børnehaver. Skoleforeningens formand, Gert Wiencke, siger, at man på ingen måde kan acceptere et sådant synspunkt. Vi må protestere imod, at man mener, at et barn kan forberedes til dansk skolegang i en tysk børnehave.

Valgarbejdet forud for kommunevalget i 1982 og landdagsvalget i 1983 har i et vist omfang lagt en dæmper på den kulturelle mødeaktivitet, men på dette område kan meget rettes op i de næste tre år. Hvor der ikke skal være politiske valg.

Efter af Sydslesvigsk Forenings medlemstal har været ret stabilt siden 1974, måtte der i 1982 noteres en ret betydelig nedgang med ca. 700. Tallet er herefter 20.629. Nedgangen gør sig først og fremmest gældende i Flensborg by, og analyser viser, at det er den tiltagende bortflytning på grund af manglende beskæftigelsesmuligheder, der nu rammer det danske mindretal forholdsvis lige så hårdt som den tyske flertalsbefolkning. I perioden 1981-82 dalede Flensborgs indbyg-

gertal fra 89.313 til 86.601, og folke-registerkontorets beregninger viser, at en stor del af bortflytterne var unge arbejdsløse, som ikke har kunnet finde beskæftigelse i deres hjemby. Efter at den økonomiske krise for alvor er slået igennem, har Flensborg været en af byerne med den højeste arbejdsløshed i Vesttyskland. I vinteren 1982-83 lå den på over 17 pct., og i efteråret 1983 svingede den mellem 14 og 15 pct. Vesttyskland som helhed har kun en arbejdsløshed på ca. 10 pct. Undersøgelsen viser, at flertallet af bortflytterne slår sig ned i Hamborg-området, der er det rigeste område i hele EF.

Også fra andre egne af Sydslesvig foreligger der oplysninger om, at unge dansksindede må forlade deres hjemstavn på grund af arbejdsløshed, og med mindre beskæftigelsessituationen ændres radikalt, er der således fare for, at mindretallet kommer til at opleve en ny åreladning af unge, ligesom det var tilfældet i arbejdsløshedsperioden lige efter krigen, da tusinder af dansksindede søgte bort fra hjemstaven. For at fastholde de unge har SSV allerede i mange år arbejdet for en bedre egnsudvikling, men hidtil er det kun lykkedes at få oprettet et begrænset antal nye arbejdspladser rundt omkring i landsdelen.

Det er ved at blive et alvorligt problem for SSF, at distrikterne generelt ikke mere formår at drive basisarbejde i det omfang, som det endnu var tilfældet op i 60'erne. Det skyldes, at man ikke længere råder

over det udbyggede tillidsmandsapparat, der i mange år kunne sikre en bestandig kontakt ud til medlemmerne. Den generation af trofaste tillidsfolk, der ud fra identiske motiver årle og silde var rede til at slide trapper for danskheden, er borte, og der er for få afløsere. Naturligvis er der stadig distriktsbestyrelser, der udfører et stort arbejde for at bevare den personlige kontakt til medlemmerne, men det er ikke mindst svært i Flensborg og andre større købstæder, hvor de dansk-sindede familier hyppigt er i fare for at drukne i anonymiteten. I hvert fald kan en opfordring til at betale kontingent pr. bank eller sparekasse ikke erstatte et personligt besøg.

Udviklingen på medieområdet såvel syd som nord for grænsen kommer naturligvis også til at berøre det danske mindretal. Sydslesvigerne har en naturlig interesse i ikke blot at få adgang til bl.a. tyske kabel-TV, men også til de nye danske fjernsynsmuligheder, der vil udvikle sig både landsdækkende og på andre niveauer.

Hvad angår de nye medier, der er under udvikling syd for grænsen, har SSF-formand Ernst Vollertsen, som medlem af NDR's radioråd tillige mindretallets mediepolitiske talsmand, givet udtryk for det synspunkt, at disse bør køres ind under det offentlig-retlige system, som gælder for alle de nuværende tyske radio- og TV-stationer. SSF-formanden erkender, at mindretallet ikke vil få en chance for at markere sig i de nye medier, hvis disse på

kommerciel basis skal drives af private selskaber, sådan som det er blevet foreslået. Prisen pr. sendeminut vil ganske enkelt overstige mindretallets økonomiske muligheder. Køres de nye medier derimod ind under det offentlig-retlige system, skulle mindretallet kunne få optaget indslag, ligesom det nu er tilfældet i NDR, både på radio- og TV-siden. Vollertsens udtalelse har adresse til det udkast til en ny medielov, der til foråret skal forelægges landdagen i Kiel og hvor man bl.a. vil placere rettighederne til de nye medier.

Samtidig har professor H. P. Clausen som formand for mediekommissionen gjort det klart, at Sydslesvig ikke uden videre kommer ind i et udvidet dansk TV. Om et eventuelt TV-2 siger professor Clausen, at det foreliggende forslag bygger på et såkaldt UHF-sender-net, hvis rækkevidde for den enkelte sender er begrænset. Derfor må det forudses, at et øget dansk TV-tilbud i form af et TV-2 næppe vil nå særligt langt ned i Sydslesvig. Det må man være opmærksom på, hvis man finder det vigtigt, at sydslesvigerne har bredest mulig adgang til dansk kultur, som den fremtræder på skærmen. Problemet kan ikke løses ved, at sydslesvigerne skulle kunne koble sig ind på det danske kabelnet. En mulig løsning af spørgsmålet vil afhænge af, hvordan man syd for grænsen tilrettelægger kabeludviklingen og regulerer adgangen til at bruge kablerne, siger professor Clausen.

De danske årsmøder i Sydslesvig 1983 stod i Nordens tegn. Her marcherer en gruppe norske folkedansere ind på festpladsen i Flensborg.

Efter at TV-syd på forsøgsbasis er blevet startet i Haderslev, har Sydslesvig haft flere indslag i dette nye medie. I det hele taget har dansk TV og radio i det forløbne år givet Sydslesvig en rimelig god dækning.

I Sydslesvig rører de unge på sig. I slutningen af 60'erne oplevede mindretallet et svagt tilløb til et ungdomsoprør, der dog hurtigt løb ud i sandet. Denne gang artikulerer en gruppe unge sig langt kraftigere. Skytset er rettet mod den etablerede danskhed, der får ord for at være stivnet i traditioner og for ikke at vise tilstrækkelig forståelse for de unge. Ydermere hævdes det, at mange sydslesvigske unge befinder sig i en identitetskrise og at de

etablerede lukker øjnene for denne kendsgerning.

Denne debat er kommet i gang efter TV-udsendelsen »Vi er sydslesvigere« sidste sommer, der rørte ved denne problematik. Ældre sydslesvigere har gjort opmærksom på, at de drøftede nøjagtig de samme problemer, da de var unge i 30'erne og at der altså »blot« er tale om et generationsproblem. Det afvises af de unge, der taler med store bogstaver og siger, at en større demokratisering er nødvendig, hvis mindretallets eksistens skal sikres på længere sigt.

Uanset hvad man mener om disse udtalelser, så er en dialog mellem

unge og ældre i Sydslesvig byden-
de nødvendig i dag, og den er da
også så småt ved at komme i gang.
I hvert fald har adskillige ledere gi-
vet udtryk for forståelse for de un-
ges synspunkter. I øvrigt er der god
grund til at glæde sig over, at min-
dretallet har disse kritiske unge. Det
viser, at de unge ikke blot er enga-
geret i det danske, men at de også
gør sig tanker om, hvordan fremti-
den skal forme sig for mindretallet i
en verden, der er optaget af helt
andre globale problemer. At syd-
slesvigske unge ønsker at være sig
selv og afviser enhver form for
»grænselands-helteglorie« er gån-
ske naturligt. Desværre foreligger
der flere eksempler på, at et urime-
ligt nationalt pres på unge har med-
ført en flugt fra det danske. Her gæl-
der det nu om at finde en balance,
der kan accepteres såvel af ældre
som af unge.

Det sydslesvigske ungdomsarbejde
har i en årrække været inde i en
større udvikling, og den er fortsat i
1983, hvor Sydslesvigs danske
Ungdomsforeninger (SdU) kunne
fejre 60 års beståen. Med 11.453
medlemmer, fordelt på 66 enkeltfor-
eninger, tre landsdelsorganisatio-
ner og 12 fritidshjem har SdU opnå-
et den største tilslutning siden star-
ten i 1923. Samtidig har der aldrig
tidligere været tale om så mange
aktiviteter inden for SdU's ramme
som det er tilfældet i dag. Den store
tilslutning til børne- og ungdomsar-
bejdet lovet godt for det fremtidige
danske arbejde, men man gør nok
klogt i ikke at regne med, at det
udelukkende drejer sig om »frelste«

medlemmer. I en enkelt flensborgsk
idrætsforening har man stadig pro-
blemer med medlemmer med tysk
skolebaggrund, og samtidig findes
der fortsat »hvide pletter« på Syd-
slesvig-kortet, hvor et dansk ung-
domsarbejde ikke kan trives på
grund af manglende faciliteter.

Som en løsning, der er mulig flere
steder, har SdU's formand Walter
Johannsen peget på, at de danske
ungdomsforeninger i højere grad
bør interessere sig for de offentlige
haller og andre idrætsanlæg, der jo
også er blevet bygget for de danske
skatteyderes penge. Samtidig har
han luftet en ide om, at danskheden
med tiden skulle forsøge at skabe
en slags »støttesteder« i købstæ-
der og flækker, hvor der kunne ska-
bes faciliteter til alle grene af det
danske arbejde. Med de sparetider,
vi er inde i, må SdU dog sikkert
indstille sig på, at der ikke kan op-
nås væsentlige forbedringer i de
næste år.

Grænseforeningen 1982-1983

ved kontorchef
O. M. Olesen

Grænseforeningens sendemandsmøde 1983 afholdtes på »Nyborg Strand« den 10. og 11. september med et deltagertal på 240 iberegnet gæster fra Danmark og Sydslesvig.

Som i 1982 drøftedes spørgsmålet om medlemsblad. Denne gang blev resultatet, at man vedtog en lovændring i form af en §7a med denne ordlyd: »Grænseforeningens officielle medlemsblad er »Grænsen«.«

Om aftenen den 10.9. var der en orientering om først og fremmest de politiske forhold i Sydslesvig ved landdagsmedlem, chefredaktør Karl Otto Meyer. I øvrigt underholdt

»Lægefamilien Vagn-Hansen« fra Aabenraa med danske viser og sange. Endelig forevist den nye film om udgravningerne af højene i Jelling.

Den 11.9. indledtes dagen med en morgenandagt ved Grænseforeningens tidligere formand, fhv. minister og generalkonsul Arne Fog Pedersen.

Sendemandsmødet nyvalgte professor H. P. Clausen, Århus, som 1. næstformand og amtsskolekonsulent Viggo Witt-Hansen, Ribe, som 2. næstformand. Som revisorer genvalgtes statsautoriseret revisor Leif Eichel og revisor John U. Jensen.

Organisation

Organisationsudvalgets formand, amtsskolekonsulent Viggo Witt-Hansen, kunne i sin beretning oplyse, at medlemstallet er faldet fra godt 55.000 sidste år til nu knap 54.000 fordelt på 183 enkeltforeninger. 59 enkeltforeninger viser medlemsfremgang. De fleste enkeltforeningers medlemstal ligger på mellem 200 og 500. Witt-Hansen fremhævede nødvendigheden af medlemstegning og medlemspleje. Han fastholdt, at tegning af nye medlemmer er muligt og fremhævede i denne og andre foreningsforbindelser det nyttige i, at enkeltforeningerne sørger for gode kontakter til pressen. Witt-Hansen omtalte et nyt initiativ, først prøvet i Århus amt, nemlig regionalmøder som man har været meget tilfredse med. I øvrigt omtalte han, at der nu er fire landsdelssekretærer og at der er gennemført en række amtskurser, men efterlyste et mere foreningsteknisk indhold i disse kurser. Som et led i de hjælpemidler, Grænseforeningen stiller til rådighed nævnte Witt-Hansen det efterhånden omfattende og vel benyttede udstillingsmateriale og en ny hvervefolder.

Oplysning

I sin beretning fra Oplysningsudvalget kom formanden, redaktør Poul Melgaard, ind på det »informationsudvalg«, som er nedsat i samarbejde med Det sydslesvigske Samråd og fremhævede en række gode resultater af det omfattende samarbejde med hensyn til oplysning i og om Sydslesvig. Poul Melgaard omtalte gennemførelsen af en række

lejrskolekursus afholdt på amtscentraler samt et seminar for amtscentralledere. Hertil føjede han en omtale af fortsat virksomhed med fremskaffelse af undervisningsmateriale, en ajourføring af lejrskolemapperne samt udsendelse af flere diasserier og videofilm. Poul Melgaard var inde på planer om lydbånd og på spørgsmålet om sydslesvigske gæstelærere på skoler i Danmark og omvendt. Med hensyn til indsats for Sydslesvig som turistland omtalte Poul Melgaard dels en gennem »informationsudvalget« fremført kritik af forskellige tyske turistpjecer o.l. samt et initiativ fra Grænseforeningen over for Turistvognændenes Landsforening og de forskellige oplysningsforbund, som man havde indbudt til en vellykket orienteringstur til Sydslesvig. Endvidere fremdrog Poul Melgaard støtte til gennemførelsen af en tur til Sydslesvig for et hold fra Danmarks Journalisthøjskole og en presserejse til Sydslesvig for en gruppe journalister fra danske dagblade.

Dybbøldagen 1982

Formanden for Dybbøldagsudvalget, civildommer J. Kisbye Møller, kunne oplyse, at Dybbøldagens indsamling 1982 var kommet op på lige knap 600.000 kr.

Det sønderjydske Lotteri 1982

Udvalgets formand, forstander Karl Sommer, konstaterede, at lotteriet 1982 havde givet et overskud på lige knap 2 mill. kr. fordelt til anlægsopgaver under Sydslesvigsk Forening, Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger, Dansk Centralbib-

liotek for Sydslesvig og venskabsarbejdet gennem enkeltforeningerne og andre.

Landbrugsudvalget

Udvalgsformanden, forstander Filt Jensen, kunne oplyse, at udvalget har indsamlet 61.400 kr. til støtte for Fælleslandboforeningen for Sydslesvig fortrinsvis til konsulentarbejdet, der nu omfatter fire konsulenter, hvoraf den ene nu træder tilbage og en afløser er ansat.

Økonomi

Grænseforeningens regnskab 1982-1983 balancerer med kr. 42.556.942,98 og et overskud på kr. 5.597,06. Godt 37 mill. kr. er statsmidler, der gennem Grænseforeningen tilgår Sydslesvigsk Forening, Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger, Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig og det landbrugsfaglige arbejde i Sydslesvig. Grænseforeningen selv har kunnet stille ca. 2,5 mill. kr. til rådighed for formål i Sydslesvig og godt 27.000 kr. til formål i Nordslesvig. Til oplysnings- og organisationsarbejde er der anvendt godt 561.000 kr. Grænseforeningens fondsmidler andrager ifølge dette regnskab 16.561.548 kr. og Sikringsfonden er bragt op på 1.818.434 ved henlæggelse af 175.000 kr. til den hidtidige kapital.

Ledelsen

Grænseforeningens formand er kreditforeningsdirektør, landsretssagfører E. Friehling, mens 1. næstformand er professor H. P. Clausen

og 2. næstformand amtsskolekonsulent Viggo Witt-Hansen.

Hovedstyrelsen sammensættes af medlemmer valgt i de 15 amtsorganisationer og disse vælger igen 26 yderligere medlemmer. Den således sammensatte hovedstyrelse kan supplere sig med indtil 3 medlemmer og har suppleret sig med 2 medlemmer. Hovedstyrelsen repræsenterer ikke blot hele landet ud fra geografiske og organisationsbetingede hensyn, men også således at der indvælges medlemmer med tilknytning til dansk erhverv, forskellige interesseorganisationer, kulturlivet m.v. Hovedstyrelsen skal være alsidigt sammensat – også politisk set.

Grænseforeningens administration ledes af kontorchef cand. jur. O. M. Olesen og landssekretær til rådighed for organisations- og oplysningsarbejdet er Fr. Rudbeck.

Formål

Ifølge Grænseforeningens love er foreningens formål »at virke til støtte for danske interesser i Sønderjylland, særligt syd for grænsen«.

Tidstavle og Flensborg i tal

- 1240 Flensborg nævnes første gang. Var oprindelig et fiskerleje, senere tre bydele, Vor Frue eller St. Marie sogn, St. Nicolaj sogn og St. Hans sogn. Byen får købstadsret.
- 1284 Flensborg får stadsret.
- 1412 Duborg slot bygges og Dronning Margrethe I dør på Flensborg fjord.
- 1450–1620 Flensborgs første blomstringsperiode præget af Oksevejens nærhed og havnen. 1611/12 passerer 52.000 stude Oksevejen.
- 1720–1807 Flensborgs 2. blomstringsperiode præget af oversøisk handel og romimport. Omkring 1800 har byen 200 rombrænderier og en handelsflåde på 268 skibe.
- 1848 Treårskrigen og slaget ved Bov.
- 1850–1864 En ny opgangsperiode. 1857 åbnes jernbanen til Tønning. 1863 rejses Istedløven på Flensborg gamle kirkegård.
- 1864 Flensborg, som med 20.138 indbyggere var det danske riges næststørste by, bliver tysk.
- 1867 Ved valget til den tyske rigsdag er der stadig dansk flertal i byen.
- 1869 Flensborg Avis udkommer som dansk dagblad.
- 1879 Flensborgs sidste danske skole lukker.
- 1920 Ved folkeafstemningen 14. marts afgives 8944 danske stemmer overfor 27.081 tyske stemmer. Den første danske skole åbnes.
- 1921 Flensborghus åbnes som dansk forsamlingshus og bibliotek.
- 1943 Under et bombeangreb den 19 maj omkommer 19 danske børnehavebørn og 2 ledere.

- 1945 I Mørvig kapitulerer den sidste tyske rigsregering under storadmiral Dönitz. Byens indbyggertal stiger under flygtningepresset fra ca. 63.000 til over 100.000.
Nye danske skoler åbnes.
Flensborg får dansk overborgmester.
- 1980 Flensborg har nu ca. 90.000 indbyggere.
Byen er såkaldt kredsfril by sidestillet amterne.
Byrådet er sammensat af 18 CDU, 14 SPD og 11 SSV (danske) byrådsmedlemmer.
Ved kommunevalget den 7. marts 1982 blev der afgivet 10.454 danske stemmer.

Der findes i Flensborg 7 danske skoler, heraf 1 gymnasium og 2 realskoler, der besøges af i alt ca. 2.700 elever.

17 danske børnehaver besøges af omkring 600 børn.

Der er 6 danske fritidshjem, en idrætshal og et dansk ungdomskollegium.
Foruden Helligåndskirken findes Ansgarkirken i Flensborg nord. De danske menigheder betjenes af 6 præster.

Foruden Dansk Centralbibliotek findes et dansk alderdomshjem, danske pensionistboliger, ligesom Dansk Sundhedstjeneste har et ambulatorium.
Der findes to danske hoteller, Flensborghus og Hotel Norden foruden Borgerforeningens restaurant.

Erhvervsmæssigt præges byen af oplandshandel, danske indkøbsrejsende, skibsværftet og en række danske og skandinaviske virksomheder.
Danfoss er med ca. 2000 ansatte byens største virksomhed.

Kort over hovedgaden i Flensborg

Nørregade – Storegade – Holmen

Kortet begynder ved Nørreport.

Langs ad vejen indtegnes de mest bemærkelsesværdige bygninger.

Nørregade 86, gl. købmandsgård.

Flensborghus.

Dansk Centralbibliotek.

Marietrappen med henvisning til vej til Duborgskolen.

Mariekirken og henvisning til Kompagniporten.

Mariegade med henvisning til Hjemmet.

Nørretorv, Neptunbrønden, Flensborg Avis, Skrangerne, gadehenvisning til fjordbroen.

Storegade bl.a. henvisning til nr. 24 og 65.

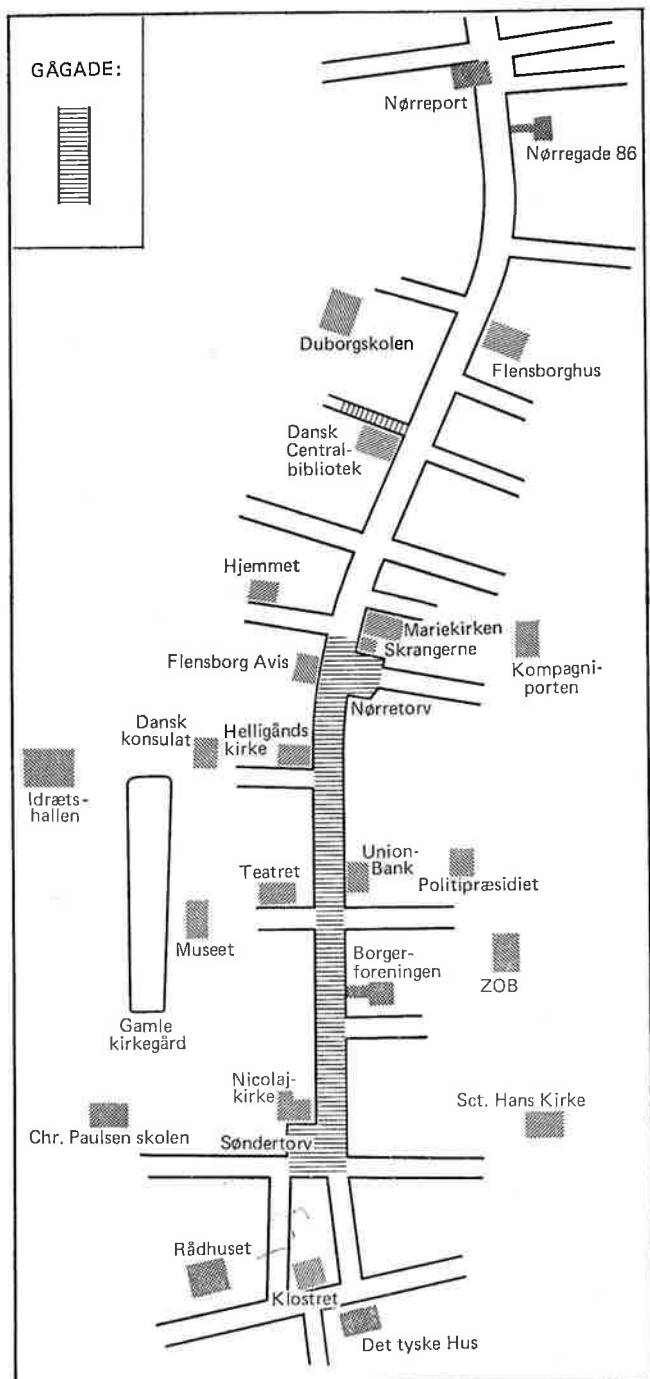
Helligåndskirken.

Rådhusgade, med henvisning til ZOB og St. Hans kirke, til teatret, museet og den gl. kirkegård og videre til Idrætshallen og Dansk Alderdomshjem.

Borgerforeningen og Holm 17.

Søndertorv, Nicolajkirke.

Der vises herfra til Rådhuset, Klosteret, Det tyske Hus.

Steder i Flensborg

Nørreport

Bygget 1595 af Christian IV.

Nørregade 86

– nyrestaureret tidligere købmandsgård fra 1700-tallet.

Flensborghus

bygget 1725 under Frederik IV som kgl. vajsenshus, opført af sten fra Duborg slot. 1920 indrettet som dansk forsamlingshus, bibliotek og hotel. Sæde for det danske generalsekretariat.

Dansk Centralbibliotek,

opført 1958. Bogbestand ca. 100.000 bind, udlån ca. 400.000 bind årligt.

Marietrappen

fører op til Duborgskolen.

Duborgskolen

bygget på tomten af dronning Margrethe I's slot Duborg 1410-12. Duborgskolen opført som dansk realskole 1923. Siden 1955 dansk gymnasium. Udvidet 1977/78. Elevtal ca. 800. Smuk udsigt over Flensborg by og fjord fra Duborg.

Mariekirken

nævnes første gang 1284. Kirken ombygget flere gange. Tårnet fra 1880. Kalkmale-rier fra 1400-tallet, værdifuld altertavle og prædikestol. Desuden kunstnerisk værdisfulde epitafier.

Kompagnihuset

bygget under Christian IV til Flensborgs skipperlaug. Var også Flensborgs havneport. Kongens våbenskjold over porten, vandstandsmærker.

Mariegade

– smukke borgerhuse fra 1700-tallet og enkelt købmandsgård og rombrænderi i nr. 6.

Hjemmet

Mariegade 20, redaktør Jens Jessens tidligere bolig. Efter 1920 indrettet som dansk forsamlingshus. Hjemsted for Det lille Teter.

Nørretorv

med række af velbevarede gavlhuse.

Neptunbrønden

skænket af flensborgske borgere under Frederik V i 1758.

Skrangerne

opført 1595 som stedet hvor slagtere og bagere havde deres boder. I gavlen til torvet sad halsjernet. Nu menighedshus for Mariekirken.

Flensborg Avis

– dansk dagblad i Flensborg, udkommet siden 1869.

Storegade

med en række anseelige gavlhuse og købmandsgårde, bl.a. nr. 24.

Helligåndskirken

bygget 1386 i gotisk stil, nyere barokgavl. Kirken er siden nyrestaureret. Kalkmale-
rier og smukt inventar. Er kirke for den danske menighed.

Union Bank

Flensborgs danske bank. Bygningen fra omkring 1800 i nyklassicistisk stil fra Flens-
borgs storhedstid.

St. Hans kirke

beliggende ved St. Hans kirkegård bag jernbanedæmningen. Byens ældste kirke
opført omkring 1200, romansk kampestensbygning.

Den gamle kirkegård

med begravelsesplads for ca. 2000 danske soldater faldet ved Bov, Isted og Sankel-
mark. Her stod Istedløven. Bundsens Kapel er en arkitektonisk perle.

Skyttehuset

tidligere bygning for St. Nicolaj-skyttegildet. Flere danske kongers monogram på
væggen. Nu administrationsbygning for Dansk Skoleforening for Sydslesvig.

Ildrætshallen

beliggende Moltkesgade 20 c. Opført 1967 for dansk idrætsungdom i Flensborg.

Dansk alderdomshjem

beliggende Nerongsallé 27, opført 1950 og udvidet flere gange.

Holm

– del af gågaden med flere store varehuse. Holm 17 og 19/21 fra 1700-tallet. Der
findes også ældre bygninger fra 1600-tallet.

Holm 17

– typisk købmandsgård opført omkring 1700 i barok stil. Siden restaureret. Tidligere
dansk postgård.

Borgerforeningen

– siden 1835 samlingssted for Flensborgs selskabelige danske forening. Frederik VII
var jævnlig gæst i Borgerforeningen.

Nicolaj kirke

bygget omkring 1390, tårnet rejst efter brand omkring 1890. Smuk døbefond og
betydeligt renaissance-orgel. Bag kirken ses rester af Flensborgs gamle bymur.

Søndertorv

med enkelte velbevarede ældre bygninger. Herfra udgår Friservejen mod vest,
Slesvigvejen mod syd og Angelbovejen mod øst. På torvet stod »Kagmanden«,
byens skamstøtte, som nu kan ses på byens museum.

Det tyske Hus

opført 1927-30 som tysk forsamlings- og teaterbygning.

Gråbrødreklosteret,

en af byens ældste bygninger, nævnes allerede 1232 af Frederik I. I 1538 skænket
som bolig for ældre og fattige. Er stadig bolig for ældre.

Rådhuset

opført 1961-64. I byrådet 11 danske medlemmer. Fra rådhusets øverste platform
smuk udsigt over Flensborg og nærmeste omegn. I Borgerhallen billeder af danske
konger fra Christian I til Frederik VII.

Grænseforeningens årbøger:

1967: DANSK I SYDSLESVIG
1968: NORDISK I SYDSLESVIG
1969: DANMARKS FØRSTE STORBY
1970: 50 ÅR MED DANMARK
1971: VORE FRISISKE NABOER
1972: GRÆNSELANDET OG EUROPA
1973: UNG VED GRÆNSEN
1974: DANSK KVINDEHVERDAG I SYDSLESVIG
1975: EUROPAS NATIONALE MINDRETAL
1976: KIRKEKUNST I SYDSLESVIG
1977: GRÆNSELANDETS SPROG
1978: DANSK KONSOLIDERING
1979: DRONNINGEN I SYDSLESVIG
1980: POLITIK I SYDSLESVIG 1045-1979
1981: SOM VI SER OS SELV
1982: DER VAR ENGANG – I SYDSLESVIG
1983: C. W. ECKERSBERG 1783 2/1 1983

Grænseforeningens årbog 1984:
GENNEM FLENSBORG MED HELMUT OG POVL LECKBAND

Redaktion: O. M. Olesen
Copyright: Grænseforeningen
Udgiver: Grænseforeningen
Peder Skrams Gade 5, 1054 Kbh. K.
01-113063
Tryk: Center-Tryk A/S, Holbæk

Forsidebilledet: Kompagnigade, Flensborg 1972.

